

Literatuur: tijdschriften

Andela, Gerrie. *Van melancholisch peinzen in de natuur tot gebruiksgroen voor het gewone volk. Oorsprong en geschiedenis van het volkspark.* – Wonen-TA/BK 1977 nr. 9–10, p. 12–28; talrijke ill.

Toen aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw steeds meer mensen over vrije tijd gingen beschikken en ook de belangstelling voor de natuur toenam, werden in veel steden in Nederland, vooral op initiatief van particulieren, volksparken aangelegd. Hun voorlopers zijn de parken in met name Duitsland en Engeland uit de achttiende en negentiende eeuw; deze parken hadden vooral het karakter van een wandelpark waarin men o.a. door de aanwezigheid van monumenten, musea en muziekpaviljoens de bezoekers trachtte op te voeden. Vanaf het eind van de negentiende eeuw staat in de aanleg van de volksparken vooral de beoefening van sport en spel voorop.

Arbeitsgruppe Langenfeld. Zie: *Das Leben Jugendlicher in einer kleinen Gemeinde.*

Aspekte der Freizeit. – Hessische Bl. f. Volks- und Kulturforschung 7–8 (1978).

Aan dit nummer van de Hessische Blätter, dat gewijd is aan diverse aspecten van de vrije tijd, werd meegewerkt door pedagogen, psychologen, politicologen, sociologen, etnologen, cultureel-antropologen, deskundigen uit de empirische cultuurwetenschap en uit de culturele praktijk. De meeste teksten van de artikelen zijn in 1975 uitgezonden via de Saarländischer Rundfunk. Enkele bijdragen die voor de volkskunde van belang zijn, worden hier kort samengevat.

Hermann Bausinger is van mening dat de associaties die gewekt worden door het begrip 'vrije tijd 's avonds na het werk' (zoals: het creatief en zichzelf bevrijdend bezig zijn van het individu, gemeenschappelijk idyllisch verblijf in de familiekring) noch in het heden noch in het verleden met de werkelijkheid overeenstemmen (p. 27–34). Vanuit sociaal-psychologische gezichtshoek bespreekt *Nils-Arvid Bringéus* één element uit de vrije tijd, nl. de feesten. Hij wijst op allerlei traumatische aspecten van het feest (b.v. het al of niet uitgenodigd worden, zich al of niet aangepast weten te gedragen, zich bij verjaardagen, jubilea e.d. verplicht voelen een feest te geven) die naar zijn mening een gevolg zijn van de problemen van de maatschappij waarin we leven (35–49). Binnen het kader van het toerisme kan de etnologie volgens *Ina-Maria Greverus* een bijdrage leveren aan de totstandkoming van een betere communicatie tussen de culturen. Weliswaar lijkt de toerist bij het doorbrengen van zijn vakantie eerder geleid te worden door de wens een tijdlang totaal anders te leven dan door de interesse in een vreemde cultuur, maar gepopulariseerde onderzoeksresultaten waarin culturen met elkaar vergeleken worden, een betere reisbegeleiding e.d. zouden het onvermogen van de toerist kunnen opheffen om tot interculturele communicatie te komen (101–118). *Heinz*

Schilling schetst de activiteiten van drie personen in hun vrije tijd en probeert daarbij tot een typologie van de mens in de vrije tijd te komen (resp. iemand die in allerlei verenigingen actief is, iemand die zijn werk in zijn vrije tijd voortzet en iemand die zijn omgeving in de vrije tijd ontvlucht). Verder geeft hij een voorbeeld van passieve en actieve vrijetijdspassing zoals die door de maatschappij aangeboden wordt (resp. door middel van de inhoud van een vrijetijdsblad en van de activiteiten van een openlucht-museum). Hij vraagt zich af hoe de door hem gevonden typen zullen reageren op toename van de vrije tijd en hoe de mens in zijn vrije tijd meer actief bij de cultuur betrokken kan worden (134-144).

Assion, Peter. *Das Exempel als agitatorische Gattung. Zu Form und Funktion der kurzen Beispielgeschichte.* – Fabula 19 nr. 3-4 (1978) p. 225-240.

Het exemplar zet de mensen niet tot denken aan maar tot handelen. Inhoud en stijl zijn hiermee in overeenstemming: de gevolgen van een daad worden onmiddellijk getoond; er zijn vaak twee contrastfiguren, een die het goed doet en een die het verkeerd doet; de zaken worden zwart-wit voorgesteld.

Assion, Peter. *Historische Festzüge. Untersuchungen zur Vermittlung eines bürgerlichen Geschichtsbildes.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974-1977) p. 69-86; 9 ill.

Assion wil het beeld opsporen dat de bevolking heeft van de geschiedenis. Hij doet dit door middel van een onderzoek naar historische optochten die de laatste vijftientig jaar gehouden zijn bij eeuweesten van gemeenten. Historische optochten blijken, behalve uit een algemene behoefte aan feestvieren, ook in dienst te staan van sociale disciplineren en van de verheerlijking van de bestaande situatie door een tevreden burgerij. Dit leidt Assion af uit de opeenvolging van de scènes in de optochten, die het verleden laat zien als een harmonisch opklimmende lijn, noodzakelijk uitmondend in de huidige situatie. Meestal wordt de geschiedenis van lang geleden (stenen tijdperk bijvoorbeeld) tot grootvaders tijd in scène gebracht. Uitbeeldingen van oorlogen, pest of bijvoorbeeld van de aankomst van de Oostduitse vluchtelingen in het dorp na de laatste oorlog worden vermeden; in plaats daarvan krijgt men de geschiedenis te zien van de grote mannen, zo mogelijk in verband gebracht met de eigen woonplaats.

Assion, Peter. *Zur Kritik einer parapsychologischen Volkskunde.* – Zs. f. Volksk. 71 nr. 2 (1975) p. 161-180.

In publicaties van parapsychologen over onderwerpen waar de volkskunde zich ook mee bezighoudt (o.a. het tweede gezicht, spoken), en van volkskundigen die werken vanuit het gezichtspunt van de parapsychologie, wordt nauwelijks aandacht geschonken aan de invloed van de traditie en de sociale verhoudingen op de berichten over veronderstelde paranormale ervaringen. De toenemende belangstelling voor de parapsychologie, in een tijd van twijfel aan het geloof van de kerken, economische recessie en politieke onzekerheid, vormt een interessant studieobject voor de volkskunde.

Atten, Alain. *Die Jahresfeier im Luxemburgischen Brauchtum.* – Rhein. Vierteljahrsbl. 42 (1978) p. 468-488; 2 krt.

Het Luxemburgse jaarvuur (vastenvuur) is na een periode van teruggang weer in opkomst. Dit zou niet toe te schrijven zijn aan invloed van het buitenland maar aan nationalistische, religieuze en economische motieven. Het artikel bevat een overzicht van de historische gegevens over de jaarvuren in Luxemburg met kaartjes van de verspreiding omstreeks 1900 en omstreeks 1970.

Baert, Margriet. *Ikonografische studie van de 19e-eeuwse litografische adres- en reclamekaarten in verband met metaalwaren.* – Oostvlaamse Zanten 53 nr. 3-4 (1978) p. 91-121.

Door adres- en reclamekaarten te bekijken kan men over het dagelijkse leven van een periode (in dit geval 1839-1875) veel te weten komen. In dit artikel dat ontleend is aan haar Gentse licentiaatsverhandeling gaat de schrijfster echter vooral in op de technische uitvoering, de tekst, de taferelen en de ornamentale elementen van de adreskaarten en de gelegenheidsgrafiek, en geeft zij 29 beschrijvingen uit de door haar samengestelde catalogus van de 153 adreskaarten die zich bevinden in het Volkskundig Museum in Gent en in de collectie Jacques de Vriendt.

Baker, Ronald L. *The study of folklore in American colleges and universities.* – Journal of American folklore 91 nr. 361 (1978) p. 792-807.

Ondanks de verminderde financiële armslag van de universiteiten in de Verenigde Staten in het begin van de jaren '70 is het onderwijs in de volkskunde in 1977 vergeleken met 1969 meer dan verdubbeld. Deze toename komt vooral op rekening van de faculteiten Engels. Tengevolge van de geringe kans op een baan voor afgestudeerden en de verminderde waarde van het traditionele studiepakket hebben zowel docenten, om hun studenten te behouden, als de studenten zelf hun belangstelling verschoven van literaire onderwerpen naar terreinen als de film, science fiction, kinderboeken en ook volkskunde. Daarnaast is het aantal colleges over regionale en ethnische tradities sterk gegroeid. Na een opsomming van de universiteiten waar graden in de volkskunde worden verleend, en commentaar bij enkele studieprogramma's geeft de auteur een lijst van universiteiten in de Verenigde Staten waar volkskunde wordt gedoceerd.

Bakker, T. *De Ammerstolse zalmvisserij 'De Snackert'.* – Historische Encyclopedie Krimpenerwaard (H.E.K.) 3 nr. 4 [1978] p. 80-93; 5 ill.

Herinneringen aan de zalmvisserij en de zalmhandel te Ammerstol.

Baptist, J. *Meisjes, rebellen en brandewijn in het oude land van Lummen (17de-18de eeuw).* – Limburg 58 nr. 2 (1979) p. 63-70.

Onder de ongepubliceerde stukken van de Schepenbank van Lummen (B.-Limburg) bevindt zich een verslag uit 1661 van een ordeverstoring tijdens het jaargeding, de plechtigheid waarbij schout en schepenen de jaarkeuren en nieuwe voorschriften afkondigen. De ordeverstoorders, bekleed met stro en gewapend met houten stokken en degens, één in vrouwenkleren en één achterstevoren op het paard, wilden het huis van de officier bestormen en brachten vernielingen aan. De verdediging beriep zich erop dat hiermee een oud gebruik, even onschuldig als vastenavondviering werd voortgezet.

Baudouin, P. Zie: Gerits, J.

Baumer, Iso. *Heiligenverehrung – Realitäts-Verschleierung oder Ich-Findung?* – Zs. f. Volksk. 72 nr. 1 (1976) p. 85–87.

Iso Baumer reageert op het artikel van Korff (zie in deze rubriek onder Korff) waarna Korff nog eens antwoordt. Inzet van de discussie is de vraag of bedevaarten tot politiek middel zijn omgevormd.

Bausinger, Hermann. Zie: *Aspekte der Freizeit.*

Bausinger, Hermann. *Zur kulturalen Dimension von Identität.* – Zs. f. Volksk. 73 nr. 2 (1977) p. 210–215.

Het begrip identiteit houdt een zich voortdurend bewust of onbewust oriënteren van het individu op de sociale groepen in, zonder dat daarbij de persoonlijke identiteit wordt opgegeven. In de wetenschappelijke discussies is aan deze individuele en sociale aspecten van het begrip veel aandacht besteed; de culturele dimensie echter, die gericht is op een gemeenschappelijk regelen van het gedrag met het oog op normen, waarden en doelstellingen van de gemeenschap en die duidelijk waar te nemen is als iemand b.v. zijn geboorteland verlaat, is tot nu toe verwaarloosd. Het is de taak van de volkskunde het verdwijnen van deze oude, collectieve identiteiten en het ontstaan van nieuwe identificatiemogelijkheden te beschrijven.

Bayerische Blätter f. Volkskunde 6 nr. 1 (1979) p. 1–57.

In 1978 is in Bamberg een congres gehouden, georganiseerd door de Görres-Gesellschaft, over documentatieproblemen in de religieuze volkskunde. In het hiervoor genoemde nummer van de Bayerische Blätter worden een aantal van de bij die gelegenheid gehouden voordrachten afgedrukt. Een aantal geeft inzicht in de geschiedenis en de stand van het bedevaartonderzoek in het Rijnland (*H.L. Cox*, p. 4–10), in Bohemen, Moravië, Silezië (*G.R. Schroubek*, 10–15), Beieren (*G.M. Ritz*, 15–18), het Aartsbisdom Bamberg (*K. Guth*, 19–22), Unterfranken (*R. Plötz*, 22–27), het Bisdom Fulda (*A. Döring*, 27–40) en het Aartsbisdom Freiburg (40–42). Andere handelen over de Loretaheiligdommen in Oostenrijk (*G. Pullman-Freund*, 42–49), over het onderzoek naar de heiligenverering van vóór de Hervorming in Denemarken (*C. Daxelmüller*, 49–52), over de verzameling Kriss in het Beierse Nationalmuseum (*N. Gockerell*, 53–56) en over de bedevaartsprent in de verzameling Hofman (*D. Harmening*, 56–57). Vier hier niet afgedrukte voordrachten zullen in meer uitgewerkte vorm in het Jahrbuch für Volkskunde verschijnen.

Bedal, Konrad. *Gefüge und Struktur. Zu Standort und Arbeitsweise volkskundlicher Hausforschung.* – Zs. f. Volksk. 72(1976) p. 161–176.

De volkskundige moet niet alleen letten op de constructie van het huis en de indeling van de ruimte, maar ook op het gebruik van de ruimten en de wijze waarop de maatschappelijke verhoudingen doorwerken in constructie, indeling en gebruik.

Bentzien, Ulrich. *Fortschritte und Fortschrittsträger der deutschen Landwirtschaft im Spätfeudalismus.* – Jb. F. Volksk. und Kulturgesch. 1978, p. 125–165.

Overzicht van de vernieuwingen in de Duitse landbouw in de tweede helft van de achttiende eeuw, met bijzondere aandacht voor de sociale tegenstellingen die daaraan ten grondslag lagen.

Bernard, Jean-Pierre. *La sanction coutumière des maris battus: deux 'paillades' sous l'Ancien Régime en Ardèche et dans la Drôme.* – Le Monde Alpin et Rhodanien 6 nr. 1–2 (1978) p. 147–159; 1 tab.

De auteur publiceert enkele fragmenten van gerechtelijke stukken (o.a. getuigenverklaringen) over twee volksgerichten, in 1638 en 1771, tegen mannen die door hun vrouw geslagen waren, in Aleyrac en Livron, dorpen in de omgeving van Montélimar. In zijn commentaar gaat hij in op de vorm van het gebruik (in Aleyrac vooral het strooien van stro op de straten, in Livron de rit van het slachtoffer op een ezel door het dorp), de datum (in Aleyrac in de carnavalstijd, in Livron, een overwegend protestants dorp, op een willekeurige dag), de aanstichters (in Aleyrac de jongelingschap, in Livron vijf jongemannen, die aan de rand van de gemeenschap stonden en zich waarschijnlijk door het organiseren van het volksgericht daarin een volwaardige plaats trachtten te verwerven), het gebruik van geweld en de houding van de plaatselijke overheid (niet afwijzend) en de justitie (in 1638 wordt alleen eventueel geweld afgekeurd, in 1771 ook het volksgericht als zodanig).

Biebuyck-Goetz, Brunhilde. Zie: Journal of the Folklore Institute.

Biamond-Kam, M.J. *De burgerwezen.* – Ons Amsterdam 31 nr. 3 (1979) p. 67–73.

Beschrijving van het leven, leren, de voeding en kleding van de wezen. De schrijfster heeft hiervoor ook gegevens van vroegere weeskinderen verwerkt.

Bischoff-Luithlen, Angelika. *Volkskunde und Gemeindearchiv. Arbeitsnotizen aus Archiven des Landkreises Reutlingen.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 105–113.

Bespreking van de inhoud van diverse soorten archieven uit landelijke gemeenten (gemeentedagboeken, overnachtingsboeken, inventarissen e.d.) met het oog op het gebruik ervan voor dialect-, volks- en naamkundig onderzoek. Als dit archiefmateriaal altijd uitgangspunt van het onderzoek was geweest, dan zou het idealistische beeld van een gelukkig verleden, rijk aan gebruiken, nooit zijn ontstaan.

Bläsing, J.F.E., en A.J.A. Meijers. *Nabuurlanders over Nederland(ers).* – Intermediair 15 nr. 13 (1979) p. 11–21.

Meningen van Duitsers, Belgen en Engelsen over Nederlanders in de loop der tijden.

Bottema, Jaap. *De moorden te Geefsweer. Historie en legende.* – Groningse volksalmanak 1976–1977 p.48–62.

Reconstructie van de historische feiten die ten grondslag liggen aan het Groningse volksverhaal over 'de moordhut', met behulp van archivalia en een krantebericht uit 1811.

Bouma, G.J.A. *Het Friese paard*. – Bijdr. en meded. v. h. Ned. Openluchtmuseum 41 nr. 1 (1978) p. 6 – 20; 19 ill.

Beknopte geschiedenis van het Friese paard met enkele opmerkingen o.a. over het harddraven, de koningszweep, het paardenspel, het ringrijden en de Friese sjees.

Braekman, W. *Enkele zegeningen en krachtige gebeden in een Vlaams devotieboek uit de vijftiende eeuw*. – Volkskunde 79 nr. 4 (1978) p. 285–307; 2 ill.

Na een korte inleiding over het onderscheid tussen een bezwering, een zegening en een gebed geeft de auteur de tekst van acht van deze formules uit een vijftiende-eeuws handschrift afkomstig uit de Nederlanden, thans in de British Library in Londen. Een tekst is geschreven in het Latijn, de andere, waarvan twee op rijm, in een Vlaams gekleurd Middelnederlands. Zij zijn bedoeld als afweermiddel tegen de pest en ander onheil en bevatten o.m. aanroepingen van heiligen (o.a. St. Antonius, St. Susanna) en woorden die geacht werden een bepaalde kracht te bezitten (o.a. verschillende namen van God, de namen van de drie koningen), en geven soms aanwijzingen voor het gebruik (b.v. het naaien van een briefje met de tekst in de kleding van de zieke). In zijn commentaar bij elke tekst betreft de auteur ook andere, soortgelijke teksten.

Bratanić, Branimir. *Ethnologische Kartographie und die Slawischen Völker. (Thesen zum Referat)*. – Ethnologia Slavica 8–9 (1976–1977) p. 285–288.

Alleen kaarten van de pre-industriële cultuur in grote gebieden zijn zinvol. De ethnologische kartografie van de Slavische volken is veelbelovend omdat bij hen de traditionele cultuur beter bewaard is dan in West- en Midden-Europa en omdat hun talen onderling meer verwant zijn.

Brednich, Rolf Wilh. *Der Vogelherd. Flugblätter als Quellen zur Ikonographie der Jagd*. – Rhein.westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 14–29, 5 ill.

Met de afbeelding van een bij de vogelvangst gebruikt net op een vliegend blad uit 1632 als uitgangspunt, gaat Brednich nader in op de allegorische betekenis van een dergelijk net op prenten uit de zestiende tot de achttiende eeuw en op het gebruik van deze techniek bij de jacht, zoals die blijkt uit verschillende, vooral iconografische bronnen sinds het laatste kwart van de veertiende eeuw.

Bringéus, Nils-Arvid. Zie: *Aspekte der Freizeit*.

Bringéus, Nils-Arvid. *Volkstümliche bildliche Darstellungen verschiedener Stände*. – Etnologia Scandinavica 1978, p. 7–40; 23 ill.

Aan de hand van vele, vooral Duitse, prenten laat de auteur zien dat enkele achttiende en negentiende-eeuwse Zweedse schilderstukken waarop verschillende standen staan afgebeeld (o.a. koning, bisschop, boer) met daarbij telkens een tekst gesteld in de eerste persoon (bv. bij de koning: ik regeer jullie allemaal) deel uitmaken van een traditie rond dit thema in de iconografie en de literatuur die teruggaat tot resp. de zestiende eeuw en de middeleeuwen. Deze afbeeldingen hebben waarschijnlijk verschillende functies: wanneer de dood ook wordt afgebeeld staat de ongelijkheid in het leven, maar de gelijkheid na de dood voorop; vervangt de duivel de dood dan wordt een ethisch onderscheid tussen de standen aangebracht; ontbreekt de dood dan wordt alleen de afstand tussen de standen aangegeven.

Brinkgreve, Christien [en] Michel Korzec. *Margriet weet raad. Gevoel, gedrag, moraal 1954–1974* – Amsterdams Sociologisch Ts. 3 nr. 1 (mei 1976) p. 17–32.

De schrijvers hebben de vragen en antwoorden uit de rubriek 'Margriet weet raad' in de jaargangen 1954 en 1974 van het tijdschrift Margriet met elkaar vergeleken. Ze stellen vast dat er een duidelijke verschuiving heeft plaatsgevonden in de behandeling van problemen rond seksualiteit, huwelijk en gezin. Die verschuiving heeft niet zozeer betrekking op de betekenis, die aan het huwelijk en het gezin wordt toegekend, als wel op de wijze waarop erover gesproken wordt. Er wordt minder veroordeeld en meer begrip getoond en er is een grotere aandacht voor het gevoelsleven en het uiten daarvan. Vraagt men zich af of dit nu een bewijs is van een afgenomen of toegenomen zelfbeheersing, in de zin die daaraan door Elias wordt gegeven, dan blijken beide interpretaties mogelijk te zijn, afhankelijk van wat men onder beheersing verstaat. Ze zien dit als een bezwaar tegen de theorie. Op de sociale achtergronden van de verschuivingen, in het bijzonder op de veranderingen in de machtsverhoudingen en de grotere onafhankelijkheid als gevolg van de welvaart, komen ze in een volgend artikel nog terug.

Brok, Har. *De samenhang tussen centsprenten en strips*. – Stripschrift nr. 116 (1979) p. 5–6.

De moderne strip is niet rechtstreeks voortgekomen uit de centsprenten maar uit de zogenaamde 'Zeitungsbilderbogen'.

Buijnsters-Smets, L. *De 'volledige beschrijving van alle konsten, ambachten' enz. (1788–1820)*, een vergeten poging tot herstel van de vaderlandse handnijverheid aan het einde van de achttiende eeuw. – Antiek 13 nr. 7 (1979) p. 471–484; 10 ill.

De uitgave door A. Blussé en Zoon van de 'Volledige Beschrijving van alle Konsten, Ambachten, Handwerken' enz. (Dordrecht 1788–1820), een serie van 24 boeken over verschillende beroepen (o.a. de indigobereider, de leerlooier, de kaarsenmaker) moet gezien worden tegen de achtergrond van de Verlichting, m.n. de belangstelling voor praktische, toepasbare kennis, en van de achteruitgang van de economie in de achttiende eeuw. Met deze boeken wilden de uitgever en de auteurs belangstelling wekken voor allerlei beroepen, ook de kleinere takken van nijverheid (o.a. de meekrapcultuur, de zijde- en honingbijenteelt, het houtskoolbranden). De boeken zijn deels bewerkingen van Franse originelen, deels oorspronkelijke studies door mensen die het beroep zelf uitoefenden. Telkens worden de grondstoffen, de gereedschappen en de vervaardiging behandeld; het werkvolk en hun opleiding komen slechts incidenteel aan de orde. Ter illustratie geeft de auteur een samenvatting van het boek over de meekrapteleur.

Burszta, Józef, en Zenon Sobierajski. *Atlas of the language and folk culture of Great Poland*. – Ethnologia Slavica 8–9 (1976–1977) p. 303–306

In 1970 begon men in Poznań aan het werk voor de atlas van de taal en de volkskultuur van de streek Groot-Polen met een lijst van 2000 vooral taalkundige vragen; een derde hiervan heeft betrekking op de benamingen van volkskundige onderwerpen. Sinds het mislukken van de in 1960 begonnen volkskunde-atlas voor deze streek helpen volkskundigen aan de enquête mee. Van deze samenwerking zullen vooral

de dialectologen profiteren omdat de taalkundige gegevens slechts in beperkte mate bruikbaar zijn voor volkskundige probleemstellingen.

Callewaert, D. *Het leven van de H. Godelieve. De volksboeken met hun voorgeschiedenis.* – Volkskunde 79 nr. 4 (1978) p. 311–319; 2 ill., 1 schema.

Van het leven van St. Godelieve staan in de handschriften tussen ca. 1100 en 1600 een Latijnse vita-versie en een Latijne en Dietse legende-versie naast elkaar. Teruggaand op elk van beide versies verschijnen in het begin van de zeventiende eeuw volksboeken; zij worden soms samen gepubliceerd. Uit de bewaarde drukken, waarvan de auteur een lijst geeft, blijkt dat na 1760 de voorkeur uitgaat naar de legende-versie. Vanaf ongeveer 1850 nemen pseudo-historische levensbeschrijvingen de plaats in van het volksboek.

Christiansen, Palle Ove. *Peasant adaptation to bourgeois culture?* – Ethnologia Scandinavica 1978, p. 98–152.

Door de gunstige omstandigheden heeft de Deense boer in Seeland die eerst pachter was zich kunnen vrijmaken in de periode van 1860 tot 1920 en voornamelijk door de grotere financiële armslag een eigen positie kunnen verwerven. De burgerlijke, geestelijke en materiële zaken die in de boerenhuishoudens doordrongen, zijn volgens de schrijver niet geïmiteerd teneinde zich met de burgers te identificeren, maar overgenomen om zich van de keuterboeren en landarbeiders te onderscheiden. De auteur heeft dorpsarchieven, een dagboek en een kasboek gebruikt als bronnen voor de bestudering op plaatselijk niveau. Het materiaal uit de egodocumenten toont de exacte chronologie aan van de innovaties en kan vergeleken worden met de bredere regionale en nationale kontekst.

Cistov, Kirill V. *Die slawische Folkloristik im ethnischen Aspekt.* – Ethnologia slavica 7 (1975 [1977]) p. 161–183.

Onderzoek naar de elementen die van de Slavische volken een 'gemeenschap' maken en naar de etnisch bepaalde, culturele eigenaardigheden binnen deze volken beschouwt Cistov als de twee belangrijkste taken van de Slavische volkskunde.

Clements, William M. *The American folk church in Northeast Arkansas.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 2 (1978) p. 161–180.

Bij bestudering van de godsdienst in de Verenigde Staten is door volkskundigen wel aandacht gegeven aan liederen, feesten en preken maar niet aan het volksgeloof als zodanig. Zich hier beperkend tot de niet-officiële kerken (o.a. Baptisten, Pinkstergemeenten) geeft de auteur van de religieuze opvattingen en het gedrag van de leden van deze kerken tien specifieke kenmerken (o.a. het vasthouden aan de vormen van eredienst van ca. 1900, het letterlijk nemen van de bijbel, de emotionaliteit tijdens de diensten). De studie is gebaseerd op veldwerk (bezoeken aan kerken, interviews, toevallige gesprekken) in Noord-oost Arkansas en bestudering van radiopreken en gedrukte bronnen.

Cox, H.L., [und] W. Griffioen. *Plotterkarten in der Ethnographie.* – Germanistische Linguistik 3–4 (1977) p. 121–136; 3 krt., 4 tab.

De auteurs beschrijven de werkzaamheden die nodig waren om de computer een nieuwe grondkaart voor de Duitse volkskunde-atlas te laten maken. De vorm en de grootte van de tekens op met de computer gemaakte volkskunde-kaarten zijn variabel; bovendien zijn deze kaarten nauwkeuriger en duidelijker leesbaar dan met de hand gemaakte kaarten.

Cox, H.L. und Max Matter. *Das Weihnachtsfest als Indikator für soziale Veränderungen in der gegenwärtigen Gesellschaft. Eine Pilotstudie zur Erfassung der Einstellung Bonner Volkskundestudenten zum Weihnachtsfest 1976.* – Rhein. – westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 96–115.

In haar boek *Die deutsche Familie* schrijft Weber-Kellermann dat de jongere generatie een kritischer houding aanneemt tegenover het kerstfeest dan hun ouders. Om deze uitspraak te toetsen hebben Cox en Matter aan veertig studenten gevraagd om binnen twee minuten op te schrijven wat hen bij 'kerstmis' inviel en vervolgens hebben ze aan 43 studenten een lijst van 59 trefwoorden voorgelegd, waarin die antwoorden waren opgenomen, met het verzoek er een waardeoordeel aan te verbinden. Die waardeoordelen zijn in dit artikel in grafieken en tabellen ondergebracht, in de tabellen geordend naar leeftijd. De slotsom is dat in elke leeftijdsgroep de waardering voor de verschillende kanten van het kerstfeest wat anders gedoseerd lijkt te zijn, maar dat van een toenemende kritische houding uit deze beperkte test in ieder geval niets blijkt. De schrijvers suggereren dat dat wellicht te maken heeft met de veranderde economische vooruitzichten. Ze onderstrepen wel dat ze het met het uitgangspunt van Weber-Kellermann, dat een feest als het kerstfeest gezien kan worden als een graadmeter voor economische en sociale veranderingen, geheel eens zijn. In het artikel wordt bovendien ingegaan op de problemen die zich voordoen bij het vaststellen van waardeoordelen en van de verhouding tussen deze oordelen en het werkelijke gedrag, waarbij in het kort aandacht wordt besteed aan verschillende onderzoekstechnieken.

Cox, H.L. Zie: *Das Leben Jugendlicher in einer kleinen Gemeinde.*

Crane, Beverly. *The structure of value in 'The roommate's death': a methodology for interpretive analysis of folk legends.* – Journal of the Folklore Institute 14 nr. 3 (1977) p. 133–149.

Crane meent voor de interpretatie van verhalen een methode ontwikkeld te hebben, waarmee de functionele eenheden (tegenstellingen als man/vrouw, dood/levend) kunnen worden vastgesteld om zo de waarden van het verhaal op het spoor te komen. Ze past de methode toe op een bepaald verhaal en maakt daarmee m.i. slechts duidelijk dat de methode niets oplevert wat een normaal mens met gezond verstand en algemene ontwikkeling niet zelf kan bedenken. – A.J.D.

Cuvelier, L. *Torhouts aardewerk (1885–1939); het meerkleurig versierd aardewerk uit de pottenbakkerij Maes.* – Het Brugs ommeland 18 nr. 3 (1978) p. 131–188.

Geschiedenis van het Torhouts aardewerk tussen 1885 en 1939 met aandacht voor de pottenbakkerij, ontwerpers, verspreiding, grondstoffen en techniek, merktekens en signatures, functie en vorm en de versieringsmotieven.

ontwikkeling van het vliegschijfje van het spinnewiel, in de streek Kalotawinkel in Hongarije, van eenvoudig gebruiksvoorwerp tot een kunstig siervoorwerp dat door jongens aan meisjes naar wier gunsten zij dongen ten geschenke werd gegeven illustreert deze stelling. Deze ontwikkeling was een gevolg van de toenemende welstand aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw en is ook te zien bij talrijke andere gebruiksvoorwerpen.

Fielhauer, Helmut Paul. *Das Ende einer Minderheit. Zuwanderung und Eingliederung slowakischer Landarbeiter in einer niederösterreichischen Grenzgemeinde.* – Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 97–151.

Bij de bestudering van taalkundige minderheden in de kapitalistische maatschappij moet men uitgaan van hun sociaal-economische positie en niet van veronderstelde volkskarakters of etnische verschillen. Vanuit dit gezichtspunt beschrijft de auteur de levensomstandigheden van Kroatische en Slowaakse landarbeiders in een dorp dicht bij Wenen vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw, vooral op grond van gesprekken met inwoners. Hun gebruiken en materiële cultuur komen slechts incidenteel aan de orde.

Frey, Michel. *Du mariage et du concubinage dans les classes populaires à Paris (1846–1847).* – Annales 33 nr. 4 (1978) p. 803–829; 10 krt, 2 tab.

Aan de hand van gegevens uit de eerste helft van de negentiende eeuw stellen een aantal auteurs uit die tijd dat in arbeiderskringen veel meer in concubinaat geleefd werd dan in bourgeoisiekringen. Frey stelt vast op grond van statistische gegevens van kerkelijke en gemeentelijke instanties dat er ook in bourgeoisiekringen in concubinaat geleefd werd. De oorzaak is misschien dat vrouwen slechter betaald werden dan mannen. Het is in die tijd mogelijk om zonder huwelijkscontract samen te leven omdat de familiecontrole sterk verminderd is. Toch is het zo dat er in arbeiderskringen een grote neiging tot het huwelijk bestaat omdat men anders niet tot de groep behoort. Deze conclusie is tegenovergesteld aan die van o.a. Chevalier en Shorter die het concubinaat als typerend voor de cultuur van de arbeider beschouwen.

Frijhoff, Willem. *De Heilige Stede van Hasselt (Ov.). Gestalte, waarden en functies van een herleeft bedevaart in een diasporaparochie.* – Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland 20 nr. 1 (1978) p. 31–71; 7 tab., 2 krt.

De bedevaart naar de H. Stede in Hasselt (Ov.) werd aan het eind van de negentiende eeuw door de geestelijkheid nieuw leven ingeblazen. De auteur legt verbanden met het zoeken naar een eigen identiteit door de plaatselijke katholieke minderheid en met de katholieke emancipatie in het algemeen. De bedevaartgangers zijn vooral arme mensen (arbeiders, rivierschippers). Een kaartje laat zien dat de meeste pelgrims afkomstig zijn uit de omgeving (regio, provincie, aartsbisdom Utrecht). Ook tracht de auteur te bepalen welke onbewuste waarden de pelgrims werden aangeboden (o.a. het terrein als symbool van de veiligheid van de vaste grond tegenover het dreigende water, het herstel van de vergane glorie van de H. Stede). De studie is gebaseerd op archiefmateriaal, gedrukte literatuur, kranteknipsels en devotionalia.

Fritz, Rolf. *Kokosnootbokalen, vervaardigd in de Nederlanden van de 15e tot de 18e eeuw.* – Antiek 13 nr. 10 (1979) p. 673–731.

Het gehele nummer is gewijd aan de kokosnootbeker, een voorwerp dat van de vijftiende tot de negentiende eeuw in de Nederlanden vervaardigd en gebruikt werd en grote waarde vertegenwoordigde enerzijds door de zeldzaamheid van de kokosnoot en de kunstzinnige versiering ervan, anderzijds door de magische eigenschappen die aan de kokosnoot werden toegeschreven. De schrijver behandelt de geschiedenis, kunstgeschiedenis, ikonografie en volksgeloof, het voorkomen in de literatuur en beeldende kunst. Tenslotte geeft hij een catalogus van de kokosnootbekers vervaardigd in de Nederlanden en de voormalige Nederlandse koloniën.

Gajek, Józef – Zygmunt Klodnicki. *Der Polnische ethnographische Atlas. Forschungsstand.* – Ethnologia Slavica 8–9 (1976–1977) p. 295–301; 3 tek.

Bronnen voor de kaarten van de Poolse volkskunde-atlas zijn vragenlijsten ingevuld tijdens veldwerk door volkskundigen en studenten, materiaal uit musea en archieven, en de vakliteratuur. Men richt zich op cultuurverschijnselen die regionaal verschillen en vraagt daarbij i.h.b. naar de vorm en de functie. Het hele land wordt bestreken met gegevens uit 340 dorpen die ca. vijftientig tot dertig kilometer van elkaar af liggen. Historisch beperkt men zich tot de periode na ongeveer 1880. Op de kaarten wordt ook aangegeven wanneer een verschijnsel niet voorkomt of voorkomt in verschillende vormen. Een deel van de kaarten geeft ook aandacht aan de historische verschillen in de verspreiding en aan de intensiteit van het optreden van de verschijnselen. Aan de zuiver volkskundige kaarten zijn hulpkaarten toegevoegd van o.a. de administratieve en kerkelijke indeling.

Geiser, Brigitte. *Die Volksmusikinstrumente der Schweiz.* – Schweizer Volkskunde 68 nr. 4 (1978) p. 65–88; 73 ill.

Voorpublicatie van het deel betreffende Zwitserland van de voor 1980 geplande uitgave van het 'Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente' waarin Zwitserse muziekinstrumenten in systematische volgorde uitgetekend en beschreven zijn. Aansluitend bibliografie, lijst van Zwitserse musea met muziekinstrumentencollecties en discografie.

Gerits, J. *Het Vlaams openluchtmuseum te Bokrijk na vijftientig jaar.* – Ons Heem 33 nr. 1 (1979) p. 1–14.

In deze geschiedenis van het openluchtmuseum te Bokrijk, waarvan in 1978 het vijftientigjarig bestaan werd herdacht, wordt vooral de strijd uitgewerkt, die geleverd werd om de verwezenlijking van een stadskwartier op het museumterrein. Naast een nota van P. Baudouin uit 1971 waaruit blijkt dat de invoering van een stadskwartier in tegenspraak was met eerdere besluiten, wordt ter illustratie van deze strijd een nagelaten artikel van Jozef Weyns als bijlage gepubliceerd. Gedurende twintig jaar streefde deze er als conservator van het museum naar de verschillende objecten in de vorm van een dorp of gehucht te groeperen; tussen deze overblijfselen uit de cultuur van het platteland achtte hij elk stedelijk element misplaatst.

Gerndt, Helge. *Bildquellenprobleme. Mit einem Beispiel zur Sagenforschung: Geister-, Toten-, Unglücksschiffe?* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 116–130, 10 ill.

Een afbeelding van een schip met een gebroken mast en een geraamte op de boeg op een zestiende-eeuwse Vlaamse kopergravure is door Waltraud Woeller in een artikel over de Vliegende Hollander geïnterpreteerd als een afbeelding van een spookschip. Gerndt toont aan, op grond van gelijksoortige afbeeldingen uit dezelfde tijd, dat het de stereotiepe verbeelding van een scheepsramp is. Dat is voor hem tevens aanleiding tot een theoretische beschouwing over de noodzaak van bronnencritiek, waarbij hij denkt aan een systematisch onderzoek naar de karakteristieke beperkingen van alle mogelijke typen bronnen.

Gestel, L. van, en M. de Bont. *Uit de aantekeningen van onderpastoor J.A. Aerts.* – Jb. v. d. Vrijheid en het Land van Geel 14 (1975–76) p. 71–79.

De hier gegeven fragmenten uit de kroniek van J.A. Aerts uit Geel uit de periode van 1853 tot 1891, tonen zijn negatieve houding tegenover enkele volksgebruiken uit die tijd zoals carnaval.

Green, Thomas A. *Toward a definition of folk drama.* – Journal of American folklore 91 nr. 361 (1978) p. 843–850.

Het woord volksdrama moet gereserveerd blijven voor die opvoeringen die mimesis (nabootsing) en rolverdeling over twee of meer spelers in zich verenigen, en die door traditionele middelen op volksgroepen overgeleverd zijn.

Greverus, Ina-Maria. Zie: *Aspekte der Freizeit.*

Griffioen, W. Zie: **Cox, H.L. [und] W. Griffioen.**

Grober, Hella. *Verzeichnis der Schriften von Gerda Grober-Glück.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 9–13.

Gutowski, John A. *The profestival: local guide to American folk behaviour.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 2 (1978) p. 113–132.

Verhalen in verschillende plaatsen in de Verenigde Staten over de aanwezigheid van een monster (een groot dier of een grote man) leiden soms tot een jacht op deze monsters. Deze gebeurtenissen hebben, vooral wanneer de locale en landelijke pers er aandacht aan besteden, een grote invloed op de plaatselijke gemeenschap: men richt bv. een beeld op van het dier, geeft de naam van het dier aan winkels en gerechten en vertelt verhalen en moppen over het monster en de jacht. Als voorbeeld beschrijft de auteur de jacht op een grote schildpad in Churubusco, in Indiana, in 1949. Soms wordt de jacht in een jaarlijks terugkerend feest herdacht, zoals 'Turtle Days' in Churubusco. De auteur wijst op het typisch Amerikaanse patroon in de verhalen over monsters, die sinds de zeventiende eeuw in het onherbergzame Amerikaanse landschap een gunstige voedingsbodem vonden, en in de jacht op deze monsters, en wijst op het verschil met de gebeurtenissen in Loch Ness, waar de plaatselijke bevolking zich veel gematigder opstelde.

Haas, W.L.G. de. *Twente rouwt nog openlijk.* – 't Inschrien 11 nr. 1 (1979) p. 9–11.

In tegenstelling tot de conclusie van J. Fortuin constateert W. de Haas dat in het oosten nog openlijk gerouwd wordt. De conclusie van J. Fortuin is gebaseerd op overlijdensadvertenties in NRC-Handelsblad en Volkskrant. Zij onderscheidt drie types: 1. er wordt duidelijk vermeld wanneer van de dode afscheid genomen wordt, 2. alleen tijd en plaats worden vermeld en 3. de uitvaart vindt in besloten kring plaats. Type 2 is in haar onderzoek het sterkst vertegenwoordigd. W. de Haas is dit nagegaan in het dagblad Tubantia, dat in de Achterhoek en in Overijssel verschijnt. Daar bleek type 2 geheel niet voor te komen en was type 1 het sterkst vertegenwoordigd.

Haeseryn, R. *In memoriam Prof. Dr. P.J. Vandenhouste 1913–1978.* – Oostvlaamse Zanten 53, nr. 3–4 (1978) p. 135–136.

Beknopte levensloop.

Hagemeier, Anita. *Verwandlungen an Haus und Hof in Angeln. Beispiele aus dem 19. und 20. Jahrhundert.* – Kieler Bl. z. Volksk. 10 (1978) p. 65–82; 16 ill.

De afsplitsing van het woongedeelte van boerenhuizen in Angeln in het begin van de negentiende eeuw, d.w.z. de bouw van een losstaand woonhuis en de verbouwing van het oorspronkelijke boerenhuis tot schuur, en de veranderingen aan de gevels van de woonhuizen en schuren in de negentiende en twintigste eeuw hangen samen met de toegenomen welvaart in de landbouw sinds het einde van de achttiende eeuw en de daarmee samenhangende behoefte van de boeren aan meer bergruimte en sociaal aanzien, met de stijlveranderingen in de architectuur en met de beschikbaarheid over nieuwe en goedkopere bouwmaterialen.

Heesters, W. *Rooise schuttersgilden.* – Heemschild 12 nr. 4 (1978) p. 73–81; 1 tek.

Opmerkingen over de geschiedenis en activiteiten van de vijf schuttersgilden in St. Oedenrode, Olland en Eerde op grond van diverse archiefstukken (o.a. rekeningen en verordeningen uit de zeventiende en achttiende eeuw en vragenlijsten uit 1812 en 1824).

Helvoort, A.J.M. *Het inhalen van Gastels burgemeester in 1898.* – Jb. Oudheidk. Kring 'De Ghulden Roos' 38 (1978) p. 48–60.

Beschrijving van de door de feestcommissie georganiseerde feestelijkheden: o.a. afhalen van het station, tocht door de stad, optocht met 37 groepen en wagens en vuurwerk.

Herborn, Wolfgang und Klaus J. Mattheier. *Sozialhistorische Aspekte eines frühneuzeitlichen Rechnungsbuches der Kölner Kronenburse.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 140–182, 1 tab.

In een eerste paragraaf wordt een beknopt overzicht gegeven van de beschikbare middeleeuwse bronnen voor de kennis van de voeding, waarbij in het bijzonder wordt ingegaan op de betekenis van huishoudboeken. Het huishoudboek van een instelling

voor beursstudenten in Köln in de zestiende eeuw, dat in dit artikel geanalyseerd wordt, neemt daartussen een bijzondere plaats in omdat het een blik gunt in de huishouding uit de middenstand. In de tweede paragraaf wordt vervolgens het leven van de Keulse studenten in de zestiende eeuw geschetst. Daarna beschrijven de auteurs in twee paragrafen achtereenvolgens het handschrift en de taal, en de voeding, voorzover daarover uit de aantekeningen iets valt op te maken.

Hörandner, Edith. *Österreichische Trachtenspielkarten.* – Volkskunst 2 nr. 1 (1979) p. 17–25; 18 ill.

Analyse van de afbeeldingen van regionale klederdrachten op Oostenrijkse speelkaarten leert dat men globale typen van de dracht op de kaarten afdruckt, met weglating van niet-significante details. Met dit soort kaarten wil men, al vanaf het begin van de jaren dertig, het oproepen van bepaalde associaties bewerkstelligen, zoals nationale gevoelens, het oorspronkelijke, natuurgebondenheid.

Hösle, Johannes. *Die schwarze Romantik der Porno-Comics.* – Fabula 19 nr. 3–4 (1978) p. 252–261.

Hösle geeft een overzicht van de thematiek in Italiaanse pornostrips: schoonheid en dood, vampirisme, misdadige liefde, sadisme enz.

Holbek, Bengt. *Formal and structural studies of oral narrative. A bibliography.* – Unifol 1977, p. 149–194.

Deze bibliografie bevat ca. 700 titels van studies, verschenen tot 1977, over de structuur van mondelinge vertelstof.

Humbecq, J. van. *Exploitation et répression des jeux d'argent en Flandre aux XIVe et XVe siècles.* – Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 46 nr. 4 (1978) p. 327–352.

Vanaf het einde van de dertiende eeuw verbieden de stedelijke overheden in Vlaanderen het inzetten van geld bij kansspelen (o.a. dobbelen, kaarten) en steeds meer ook bij behendigheidsspelen (o.a. bollespel, kegelen) in herbergen en huizen van particulieren evenals het spelen 's nachts en het spelen door minderjarigen en mensen die van de liefdadigheid leven. In de veertiende en vijftiende eeuw is het spelen wel toegestaan in openbare speelhuizen. Deze werden door de graaf aan mensen die aan het hof verbonden waren in beheer gegeven en vormden voor hem een bron van inkomsten. De steden wilden niet alleen het vloeken en ordeverstoringen voorkomen, maar vooral het verspelen van erfdelen. De graaf keerde zich vooral tegen het valsspelen, misschien minder om de uitwassen van het spelen te bestrijden dan ter bescherming van de bezoekers van de speelhuizen en zo van zijn eigen belangen. Om iemand voor het spelen om geld te kunnen veroordelen zijn twee getuigenverklaringen nodig. De straffen, vooral boetes, zijn betrekkelijk licht. Ondanks het sluiten van de speelhuizen in 1495 blijkt uit maatregelen uit de zestiende eeuw dat het de stedelijke overheden niet lukte het spelen geheel te onderdrukken. Over de houding van de kerk tegenover het spelen en over de rechtspositie van de winnaar en de verliezer bij conflicten zijn slechts schaarse en tegenstrijdige gegevens bekend. De studie is gebaseerd op ongedrukte en gedrukte bronnen (o.a. stedelijke keuren) en de literatuur.

Ilien, Albert, Utz Jeggle en Willi Schelwies. *Verwandschaft und Verein. Zum Verhältnis zweier Organisationsformen des dörflichen Lebens.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 95–104.

Een werkgroep van het Ludwig-Uhland-Instituut heeft een onderzoek ingesteld naar de invloed van familie en verenigingen in het leven van een niet met name genoemd klein dorp. Met een voorbeeld van de burgemeestersverkiezingen van 1954 wordt aange-toond hoe de verhoudingen, zelfs bij democratisch gevormde instellingen uit de gemeentepolitiek, vroeger bepaald werden door familiebetrekkingen. Meer en meer wordt de invloed hiervan echter aangevreten door de nieuwere organisatievorm van de vereniging. Zij die niet door afkomst en grondbezit succes in het leven hebben, zoeken in de vereniging het door hen gewenste prestige en oefenen van daaruit enorme invloed op het leven in het dorp uit.

In memoriam Hein Mandos. – Brabants heem 31 nr. 1 (1979) p. 2–7; 1 foto.

Reakties op het overlijden van H.M.C.A. Mandos.

Jones, Steven. *The pitfalls of Snow White scholarship.* – Journal of American Folklore 92 nr. 363 (1979) p. 69–73.

De auteur wijst op enkele studies over Sneeuwwitje die Girardot niet heeft vermeld in zijn artikel in een vorig nummer van het tijdschrift (90 nr. 357 (1977) p. 274–300, zie V.B. 4,2 p. 148). Tevens meent hij dat aan het sprookje naast het patroon van een initiatie nog een ander, z.i. belangrijker, patroon ten grondslag ligt, nl. dat van de herhaling van vijandig gedrag tegenover Sneeuwwitje. Omdat Girardot alleen van de versie van Grimm is uitgegaan, en niet de vele andere versies heeft onderzocht, heeft hij dit niet opgemerkt. In zijn repliek, p. 73–76 van hetzelfde nummer, stelt Girardot dat het gezichtspunt van Jones zijn interpretatie niet uitsluit, maar aanvult.

Jones, Suzi. *Regionalization: a rhetorical strategy.* – Journal of the Folklore Institute 13 nr. 1 (1976) p. 105–120.

Vertellers voorzien verhalen bewust van plaatselijke details om de toehoorder er meer bij te betrekken. Het ene genre leent zich hiervoor beter dan het andere.

Journal of the Folklore Institute 14 nr. 1–2 (1977).

Dit nummer is gewijd aan de 'personal narrative', het verhaal over persoonlijke ervaringen voorzover die niet van bovennatuurlijke aard zijn. In de inleiding vat *Sandra K.D. Stahl*, die een dissertatie schreef over het persoonlijk verhaal, de inhoud van de zeven artikelen van dit nummer kort samen (p. 5–8). In het openingsartikel betoogt *Sandra K.D. Stahl* dat het vertellen van persoonlijke verhalen niet een louter individuele aangelegenheid is, maar traditionele en collectieve aspecten vertoont waar de volkskunde aandacht aan dient te besteden. De traditionele kern van deze verhalen wordt gevormd door de meestal niet in woorden uitgedrukte normen en waarden van de gemeenschap waar de verteller deel van uitmaakt (9–30). *Jane Masi Hall* onderzoekt de persoonlijke verhalen van de 98-jarige boer/smid Homer Spriggs. Zijn verhalen, waarvan verschillende teruggaan op Spriggs' vader en grootvader, gaan over de mensen van vroeger en hun levenswijze. Hun belangrijkste functie is het instandhouden van de

band met het verleden (31-49). *Jennifer Eastman Attebery* onderzoekt de stijl van Spriggs, met name diens economische, effectieve gebruik van dialoog, werkwoord en adjectief (51-58). *James P. Leary* analyseert de verhalen die jongens van 15 tot 25 jaar, blank en afkomstig uit de lagere sociale milieus, elkaar op straat, in bars en dancings vertellen over hun ervaringen met betrekking tot verdovende middelen, auto's, vechten, vrouwen, gek gedrag en bravourstukjes (b.v. lopen op een brugleuning). Deze verhalen zijn binnen de groep algemeen bekend. Ze helpen de jongelui zich een beeld van de groep, van zichzelf en van de buitenwereld te vormen. Leary vindt de term 'persoonlijk verhaal' niet zo geschikt voor dergelijke verhalen en voelt er meer voor de tot de realistische schelmenverhalen te rekenen (59-71). *Brunhilde Biebuyck-Goetz* behandelt de rol die de persoonlijke ervaring speelt in de leugenverhalen van drie broers. Voorzover er werkelijk sprake is van persoonlijke ervaring, wordt deze sterk gefolkloriseerd, aangepast aan de eisen van het leugenverhaal. Omgekeerd worden bekende leugenverhalen op allerlei manieren gepresenteerd als persoonlijke ervaring. Verder gaat ze nader in op de persoon van de vertellers, de vertelgelegenheden, hun repertoire en verteltechniek (73-95). *Yvonne R. Lockwood* vergelijkt de verhalen van zes informanten over een anti-communistische rel in een Hongaars dorp in 1919 waarbij tenslotte de katholieke priester, min of meer als zondebok, door de communisten werd terechtgesteld. De verhalen blijken enerzijds sterk beïnvloed te zijn door de persoonlijke omstandigheden van de vertellers in 1919, anderzijds door het lokale historische besef van de dorpsbewoners die eeuwenlang strijd hebben gevoerd tegen de feodale adel. De gebeurtenis van 1919, die slechts door een enkeling wordt beschouwd als het gevolg van onbedachtzaam handelen, wordt door de dorpsbewoners dan ook algemeen gewaardeerd als een daad van verzet (97-113). *Richard M. Dorson* vertelt twee verhalen over eigen belevenissen. Zijn repertoire bestaat uit een twaalfstal van dergelijke verhalen die hij bij allerlei gelegenheden vertelt (115-126).

Keijser, Marja. *Kermis in Nederland tot het einde van de negentiende eeuw.* - Neerlands volksleven 28 nr. 4 (1978) p. 170-175; 3 afb.

Aanleiding tot dit geheel aan de kermis in Nederland gewijde nummer van Neerlands Volksleven was de volkskundedag 1978, waarop Marja Keijser als eerste spreekster het kermisgebeuren rond 1820 schetste aan de hand van een afbeelding. De opzet van haar betoog is hier enigszins gewijzigd; ze beschrijft nu in het kort de geschiedenis van de Nederlandse kermis met sterke nadruk op de functionele kant ervan. De educatieve aspecten van de kermis zijn aan het eind van de negentiende eeuw verdwenen, evenals het handelskarakter ervan; het vermaak staat nu nog alleen centraal. In de tweede (en laatste) lezing van die dag gaf *C. Quik*, penningmeester van de Nederlandse kermisbond, een beeld van de ontwikkeling van de kermis sinds 1900. Het succes van stoomcarroussels, reizende bioscopen, kermisorgels enz. zorgde er in het begin van de eeuw voor dat de kermis in zijn geheel een fraaier aanzien kreeg. Negatief werd het kermisbedrijf beïnvloed door de beide oorlogen en sinds enkele jaren door de enorme pachtsummen voor standplaatsen die aan de gemeenten betaald moeten worden (p. 176-183). De volgende artikelen uit dit nummer, die los staan van de volkskundedag, gaan over plaatselijke kermissen (*A.G. van der Steur*: Warmond, *W.H. Bulten*: Beusichem, *E. Heupers*: Eemland, *W.K. van Loon*: Wehl, *J. Tjeertes Sr.*: Wormerveer).

Kerckhoff-Hader, Bärbel. *Märkte im nördlichen Rheinland nach dem Material des ADV.* - Rhein. - westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 183-207, 8 ill., 1 krt.

De schrijfster geeft een beknopt historisch overzicht van de belangrijkste typen markten in het Rijnland, waarbij ze de weekmarkten buiten beschouwing laat. Daarna vat ze de gegevens over de markten in het noorden van het Rijnland, die zijn binnengekomen op de vragenlijst uit 1930 voor de Duitse Atlas samen en tenslotte bespreekt ze in het kort de verspreidingsgebieden van de verschillende markten zoals die uit het kaartbeeld blijken.

Kleinschmidt, Wolfgang. *Die Einführung der Kartoffel in der Pfalz und die Verbreitung von Kartoffelspeisen in der Westpfalz und in den angrenzenden Gebieten der ehemaligen Rheinprovinz.* - Rhein. - westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 208-230.

Wiegmann meent dat de Pfalz een van de gebieden in Duitsland is waar de aardappel het eerst werd ingevoerd, vermoedelijk al in de tweede helft van de zeventiende eeuw. Kleinschmidt voert hiervoor meer gegevens aan en verfijnt de uitspraak enigszins, waarbij hij terloops opmerkt hoe weinig belangstelling er, blijkens de bronnen, van staatswege voor dit nieuwe product bestond. Omdat niettemin de aardappel in de achttiende eeuw al een belangrijke oppervlakte van het bouwland in beslag nam, neemt hij aan dat hij ook in de voeding, in het bijzonder van de armen, snel een grote plaats is gaan innemen. Dat wordt bevestigd door de grote variatie in het gebruik van de aardappel waarvan hij, op grond van zijn bronnen, een uitvoerig overzicht geeft. Tenslotte geeft hij, in het kort, aan door welke oorzaken de betekenis van de aardappel vooral na de tweede wereldoorlog is afgenomen, met als belangrijkste oorzaak de toegenomen welvaart.

Knippenberg, W.H.Th. *Het gildezilver in de Kleine Meijerij: 9. Het gilde van St. Catharina en St. Barbara te Haaren.* - De Kleine Meijerij 29 nr. 4 (1978) p. 100-106.

Inventarisatie van koningsschilden van het gilde St. Catharina en St. Barbara.

Köhle-Hezinger, Christel. *Gemeinde und Verein. Überlegungen zur Problematik und Forschungspraxis eines volkskundlichen Themas.* - Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 181-202.

De oprichting van verenigingen in een dorp moet niet gezien worden als de overname van een verschijnsel uit de steden, maar als een uitdrukking van spanningen binnen het dorp, ten gevolge van sociale en culturele veranderingen in het dorp zelf en in de samenleving als geheel. Aan de hand van gegevens uit volkskundige literatuur over het dorp Kiebingen, bij Tübingen, tracht de auteur deze stelling aannemelijk te maken.

Köhle-Hezinger, Christel. *Konfession als Forschungsproblem.* - Zs. f. Volkskunde 71 nr. 2 (1975) p. 221-236.

De auteur verwerpt het beschouwen van godsdienstige gezindten als statische verschijnselen, waarvan men de invloed op het volksleven kan onderzoeken. Zij pleit voor een sociaal-wetenschappelijke en historische benadering, waarbij men vanuit de bestudering van de gezindten inzicht tracht te verkrijgen in het verloop van sociale en culturele processen. Zij wil aandacht schenken aan het ontstaan en de rol van groepen

binnen een kerkgenootschap, aan het ontstaan van en de veranderingen in de tradities van een gezindte, en aan de verhouding tot andere kerkgenootschappen: de vooroordelen ten opzichte van elkaar en de onderlinge conflicten.

Köstlin, Konrad. *Feudale Identität und dogmatisierte Volkskultur.* – Zs. f. Volkskunde 73 nr. 2 (1977) p. 216–233.

Het begrip volkscultuur wordt volgens Köstlin terecht meestal betrokken op de periode 1600–1850. Het ontstaan van onafhankelijke staatjes met soevereine vorsten aan het begin van deze periode en de ontwikkeling erna van het absolutistisch mercantilisme dat alles in dienst van de economie stelde, droegen bij aan een toenemende regionale gebondenheid van de mens. Bovendien ontstond er door allerlei voorschriften en economische maatregelen een scherpe groepstegenstelling tussen hen die bij de manufactuur betrokken waren enerzijds en boeren, handwerklieden en kooplieden anderzijds. Uit zelfverdediging en in een poging zich een eigen identiteit te scheppen, omringden de laatste groepen zich met allerlei standsgebruiken. Volgens Köstlin bestaat er een rechtstreeks verband tussen de rijkdom aan gebruiken van een groep en haar zwakke sociale positie. Wat normaliter onder traditionele volkscultuur verstaan wordt, is de poging van een in verdrukking geraakte groep zich een eigen identiteit te geven, die echter niet met de werkelijkheid correspondeert. De huidige discussie over lokale of regionale identiteit zou wel eens een indicatie kunnen zijn van onze eigen identiteitsproblemen.

Komorovský, Ján. *Zur Typologie des Volksfestes 'Die Königswahl'.* – Ethnologia Slavica 7 (1975[1977]) p. 185–201.

Vergelijking van verschillende varianten van de keuze van een vorst bij volksfeesten in diverse landen (bijv. Driekoningen, carnaval, Pinksteren). Naar oorsprong en betekenis worden verschillende typen onderscheiden.

Korff, Gottfried. *Politischer 'Heiligenkult' im 19. und 20. Jahrhundert.* – Zs. f. Volkskunde 71 nr. 2 (1975) p. 202–220.

Wanneer na veranderingen in de sociale en economische verhoudingen nog geen middelen zijn gevonden om de nieuwe situatie onder woorden te brengen, maakt men soms gebruik van symbolen uit een voorafgaande periode, die dan voorzien worden van een nieuwe betekenis. Een voorbeeld van dit verschijnsel ziet de auteur in het politieke aspect van de heiligenverering in Duitsland in vooral de tweede helft van de negentiende eeuw. Door de rooms-katholieke kerk werd de verering van o.a. Antonius van Padua, Maria en Jozef gepropageerd om de arbeiders af te houden van het socialisme. Als reactie daarop ontstond in de jonge arbeidersbeweging een pseudo-religieuze verering van haar leiders (o.a. Ferdinand Lasalle), als middel om de eenheid naar binnen en naar buiten gestalte te geven; later legde men meer het accent op het partijprogramma. De studie is gebaseerd op gedrukte bronnen (o.a. autobiografieën van arbeiders, religieuze werken, liederenbundels) en literatuur.

Koschier, Ilse. *Die Bilder im Klagenfurter Bürgerhaus des 18. Jahrhunderts.* (Mit 2 Abbildungen). – Österr. Zs. f. Volksk. 82 nr. 1 (1979) p. 3–22.

Omdat de opgaven van het bezit van schilderijen en in enkele gevallen van beeldjes in de inventarissen uit de zeventiende en achttiende eeuw van nalatenschappen van burgers van Klagenfurt niet alleen gegevens bevatten over het aantal, de waarde, de grootte en het materiaal maar ook over de afgebeelde onderwerpen (o.a. scènes uit het leven van Jezus en Maria, copieën van schilderijen van Maria die begonnen te bloeden of te wenen, heiligen en ook landschappen, stillevens, portretten) kan men zich aan de hand van deze bron een indruk vormen van de populariteit, en de verschuivingen daarin, van bepaalde typen voorstellingen. Van de aanwezige prenten worden alleen het aantal en de (geringe) waarde vermeld. De schilderijen en prenten hangen niet alleen in de woonkamer maar ook elders in het huis.

Kovács, Zoltán. *Das Erkennen der Hexen in der westeuropäischen und der russischen Tradition.* – Acta Ethnographica 26 nr. 3–4 (1977) p. 241–284.

Aan de hand van gegevens uit stukken van heksenprocessen en uit volksverhalen, in vooral oost-europese literatuur, geeft de auteur een opsomming van enkele manieren om te zien of iemand een heks is. Van enkele gebruiken geeft hij de mogelijke herkomst en de geografische verspreiding aan; daarbij let hij ook op de overeenkomsten en verschillen tussen west- en oost-europese tradities.

Krajicek, Helmut. *Die Ausseer Tracht.* (Mit 106 Abbildungen). – Österr. Zs. f. Volksk. 82 nr. 1 (1979) p. 42–60; 20 ill., 7 tek.

Van de historische klederdracht, die alleen nog te zien is in musea of bij folkloristische groepen, krijgt men meestal een vertekend beeld omdat de werkkleding, die geheel werd afgedragen, niet is vertegenwoordigd. In de huidige kleding zijn traditionele elementen alleen nog te zien in de kleding op feestdagen en in de kleding van mensen die hun beroep in de natuur uitoefenen, zoals boeren, houtvesters en jagers, waar leer, loden en klompen de beste bescherming tegen het weer bieden; in de kleding van bv. garagepersoneel en fabrieksarbeiders is dit materiaal minder op zijn plaats.

Op grond van de literatuur, reisverslagen uit het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw, afbeeldingen, vooral door plaatselijke schilders, en museum-exemplaren geeft de auteur een beschrijving van de veranderingen sinds 1770 in Aussee in de kleding van mannen en vrouwen in het algemeen en van afzonderlijke kledingstukken (o.a. broek, jurk, kousen, hoed). Van invloed op de veranderingen in de kleding is vooral het relatief oude toerisme van adellijke personen geweest. Zij gaven hun afgedragen kleding aan de plaatselijke arme bevolking. De veranderingen die deze daarin om praktische redenen aanbracht werden soms weer overgenomen door de bezoekers. De kleermakers die de adel meebracht maakten de plaatselijke kleermakers bekend met betere technieken. Aan de tekst zijn alleen de afbeeldingen nr. 87–106 toegevoegd.

Kramer, Dieter. *Geschichte der Arbeiterbewegung und Volkskultur. Ein Literaturbericht.* – Zs. f. Volksk. 73 nr. 2 (1977) p. 246–261.

Kritisch overzicht van de Duitstalige literatuur over cultuur en levenswijze van de arbeider, in het bijzonder over het wonen en de arbeidersbeweging.

Kramer, Karl-S. *Zum Kassationsproblem der Archive aus volkskundlicher Sicht.* – Kieler Bl. z. Volksk. 10 (1978) p. 135–142.

Het aangeven van welke soorten documenten in de diverse archieven vanuit volkskundig gezichtspunt bewaard zouden moeten worden, zal altijd moeilijk zijn gezien de veranderingen in de opvattingen over het studieveld van het vak. Kramer zou graag stukken bewaard zien die betrekking hebben op het sociale leven (o.a. gezin, buurt, vereniging), en die niet alleen kwantitatieve maar ook kwalitatieve gegevens bevatten, zoals juridische en gerechtelijke stukken, gegevens over het kerkelijk leven en de vrijetijdsbesteding. Hij vermeldt ook de voorkeur van Hans Moser en Rudolf Schenda die met de zijne min of meer overeenkomt. Hij is het niet eens met de mening van Moser dat de knipselarchieven op de volkskunde-instituten de archieven kunnen vervangen als bron; de eerste zijn z.i. te specialistisch.

Kruker, Robert. *Gemeinde – Region. Zur Problematik ländlicher Raumabgrenzungen.* – Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 69–83; 1 tab., 1 krt.

Het onderzoek van de auteur in enkele dorpen in de omgeving van Chur (Zwitserland), op grond van o.a. waarnemingen ter plaatse en een vragenlijst, laat zien dat een groot deel van de jeugd niet alleen buiten het eigen dorp werkt of naar school gaat, maar daar ook de vrijetijd doorbrengt. Hij vermoedt dat door dit gedragspatroon de identificatie met het eigen dorp zal afnemen. Onderzoekers zullen daarom het Zwitserse dorp niet meer als een gesloten gemeenschap mogen beschouwen, maar zullen ook aandacht moeten besteden aan zijn plaats in de regio.

Kuret, Niko. *Das Volksschauspiel in der Volkskunst der Slowenen.* – Ethnologia Slavica 8–9 (1976–1977) p. 271–281; 8 ill.

Behalve door de kerkelijke kunst en door prenten kunnen de motieven op de beschilderde plankjes aan de voorkant van bijenkasten en op achterglasschilderingen in Slowenië in de negentiende eeuw ook beïnvloed zijn door scènes uit het volkstoneel.

Laarhoven, Jan van. *Nederlandse kerkboeken in de negentiende eeuw. Notities voor een catalogoog De Graaf.* – Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland 20 nr. 1 (1978) p. 14–30; 1 tab.

Door haar dood in 1977 bleef het onderzoek van zuster Dymphna de Graaf naar Nederlandstalige negentiende-eeuwse kerkboeken (boekjes met een aantal formulegebeden) voor katholieke leken onvoltooid. Op grond van de ruim 4000 fiches die zij naliet, thans in het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen, geeft prof. van Laarhoven enkele voorlopige resultaten van dit onderzoek, mede in de hoop dat iemand het wil afmaken. Het materiaal zou gebruikt kunnen worden voor een onderzoek naar het geloofsleven en de vroomheid van katholieken in de negentiende eeuw. Er verschenen 1443 titels met 3633 edities, wat waarschijnlijk overeenkomt met een miljoen exemplaren. De kerkboeken werden bijna uitsluitend door priesters, vooral paters, geschreven. Tweederde van het aantal edities heeft een auteur uit het buitenland (vooral België, Frankrijk, Duitsland), terwijl een kwart is geschreven vóór 1800, vooral in de achttiende eeuw. Van de verschillende soorten kerkboeken (o.a. algemene, voor de verering van Jezus, Maria, de heiligen, voor speciale gelegenheden en voor speciale groepen) wordt het aantal titels en edities vermeld. Aan het eind staat een lijst met bibliografische gegevens van de vijfentwintig titels met meer dan vijftien edities.

Langlois, Janet *'Mary Whales, I believe in you': myth and ritual subdued.* – Indiana folklore 11 nr. 1 (1978) p. 5–33.

J.L. bespreekt het verband tussen het verhaal over de liftster Mary Whales die een teruggekeerde dode blijft te zijn en het spel waarin Mary Whales via een spiegel wordt opgeroepen. Verhaal en spel zijn vooral populair onder de meisjes op internaten.

Langlois, Janet. *Belle Gunness, the lady Bluebeard: community legend as metaphor.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 2 (1978) p. 147–160.

In 1908 kwam aan het licht dat een vrouw in La Porte, in Indiana, de mannen die op haar huwelijksadvertenties gekomen waren, vermoord had. De verhalen die sindsdien de ronde doen, waarin verteld wordt dat ze haar hekken niet repareerde en daardoor wegens haar loslopende koeien met haar burens in conflict kwam, en dat ze haar slachtoffers aan de varkens gevoerd zou hebben, geven volgens de auteur indirect een beeld van de opvattingen in de gemeenschap over goede nabuurschap en het huwelijk. De studie is gebaseerd op gerechtelijke stukken, kranten, populaire literatuur en gesprekken met dorpsbewoners.

Leary, James P. Zie: Journal of the Folklore Institute.

Das Leben Jugendlicher in einer kleinen Gemeinde. – Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 9–68.

Een tussentijds verslag van een onderzoek uitgevoerd door de *Arbeitsgruppe Langenfeld*, aantal studenten van de universiteit van Bonn onder leiding van *H.L. Cox* en *Max Matter*, naar het gedrag en de ideeën van de jeugd in het dorp Langenfeld, in het oosten van de Eiffel. Het onderzoek richtte zich op de jongeren van 15 tot 21 jaar, waarvan ongeveer de helft, d.w.z. 30 personen, bij het onderzoek werd betrokken. De onderzoekers verbleven enkele malen korte tijd in het dorp en verzamelden hun gegevens door middel van het vrije interview, een vragenlijst en een attitudetest. Het artikel bevat vooral statistische gegevens over de vrijetijdsbesteding (in café's, verenigingen en informele groepen), het gebruik van de media, de kleding, de rook- en drinkgewoonten, de omgang met kennissen, vrienden en partners, en het beeld dat men heeft van de ideale partner. Aan het slot staan de teksten van de attitudetest en de vragenlijst.

Lehmann, Albrecht. *Autobiographische Erhebungen in den sozialen Unterschichten. Gedanken zu einer Methode der empirischen Forschung.* – Zs. f. Volkskunde 73 nr. 2 (1977) p. 161–180.

In het sociaal, en dus ook het volkskundig, onderzoek blijkt de enquête met gestandaardiseerde vragen niet te voldoen. Lehmann bespreekt daarom de problemen en de waarde van biografisch materiaal als hulpmiddel om kennis te verkrijgen over procesmatig verlopende sociale verschijnselen; ook stelt hij eisen op voor een vraaggesprek dat tot doel heeft de 'levensloop van een heel gewoon mens' te leren kennen. Een dergelijk interview moet zich richten op de verschillende levensfasen (jeugd, volwassenheid), de invloed van historische ontwikkelingen en gebeurtenissen op het leven van het individu, en op typisch biologische of sociale feiten (zoals ziekte, huwelijk, beroepskeuze).

Liessem, Udo. *Zur Frage der Wetzrillen an Sakral- und Profanbauten.* – Pfälzer Heimat 29 nr. 2 (1978) p. 67–69.

In deze bijdrage reageert Liessem op een artikel van Rudolf Wilms in een eerder nummer (28 nr. 3, 1977) van hetzelfde tijdschrift. Door het ontbreken van schriftelijke bronnen wordt de interpretatie van de gleuven in kerkmuren en kerkportalen en ook, zoals Liessem benadrukt, in poorten van stadsmuren en kastelen, ernstig bemoeilijkt. Op grond van de vorm duidde Wilms de gleuven als een vruchtbaarheidssymbool; Liessem verwerpt dit omdat hij meent dat deze vorm niet opzettelijk is. Evenmin acht hij een verklaring mogelijk vanuit het slijpen van zwaarden, in verband met rechtshandelingen als het huwelijk; dit laat z.i. andere sporen achter. De gleuven zijn veeleer gemaakt met een klein scherp voorwerp zoals een mes. Uitgaande van het materiaal waarin de gleuven zijn aangebracht (steen) stelt Liessem dat ze gemaakt zijn om gruis te verwerven dat, omdat het afkomstig was van 'heilige' gebouwen zoals kerken, maar ook poorten, een magische, afwerende kracht zou zijn toegedacht. Deze interpretatie van het gruis, vooral als middel tegen de pest, had Wilms in zijn artikel overigens al genoemd, maar verworpen omdat z.i. de periodieke pestepidemieën het grote aantal gleuven niet zouden kunnen verklaren.

Linden, Renaat van der. *Veesnijders in Vlaanderen.* – Oostvlaamse Zanten 53 nr. 3/4 (1978) p. 137–160; nr. 5 (1978) p. 181–200.

Biografische bijzonderheden en herinneringen, opgetekend bij drie veesnijders uit Vlaanderen. Bovendien een beschrijving van een boek over paardeziekten uit 1830 van Van Cour, dat in het bezit is van één van hen en de teksten van negen bezweringsformules (tegen buikpijn, vloed en bloed, verzweren, brand, kapensteken en snijden, verstuiken, roos, rupsen en wratten) uit een in 1911 samengesteld boekje in het bezit van één van de anderen, die tevens als belezer werd geraadpleegd. In het tweede deel wordt ingegaan op de tarieven, het doel van het castreren (wegnemen van de onaangename geur van het vlees), anecdotes en raadsels.

Lindow, John. *Hreidars páttir heimska' and AT 326. An old Icelandic novella and international folktale.* – Arv 34 (1978) p. 152–179.

Lindow vergelijkt het volksverhaal van de man die wil ervaren wat angst is (AT 326) met een oud-IJslandse novelle van het eind van de dertiende eeuw waarin de hoofdpersoon moet leren kwaad te worden. Hij meent dat de novelle ontstaan is uit het volksverhaal en dat de auteur angst door kwaadheid vervangen heeft om het verhaal aanvaardbaar te maken voor het IJslandse publiek.

Lockwood, Yvonne R. Zie: Journal of the Folklore Institute.

Löhr, Günther. *Mannheimer Fastnacht in den letzten 250 Jahren.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3(1974–1977) p. 29–40; 5 ill.

Het gemaskerde bal en de narrenzittingen van het carnaval in Mannheim waren in de achttiende eeuw besloten feestelijkheden van het hof, die in de negentiende eeuw overgenomen werden door de hogere burgerij en die nu aan de feestvreugde van alle lagen van de bevolking bijdragen. Toen in 1807 het verbod opgeheven werd op straat feest te vieren, konden ook de carnavalsoptochten zich ontwikkelen, aanvankelijk

uitsluitend als genoeg voor de hogere standen, later ook voor de lagere standen. Lijst van plaatselijke carnavalsverenigingen met jaartallen en belangrijkste festiviteiten.

Lofmark, Carl. *Der rote Drache der Waliser.* [In:] Festgabe für Otto Höfler zum 75. Geburtstag. Hrsg. Helmut Birkhan. Wien 1976, Wilhelm Braumüller, (Philologica Germanica 3), p. 429–448.

In verschillende culturen golden draken niet alleen als gevreesde maar ook als gerespecteerde wezens, en in deze hoedanigheid konden zij optreden als beschermers van een volk. De rode draak van Wales is hiervan een voorbeeld. De auteur behandelt de herkomst en ouderdom van deze voorstelling, en wijst op de politieke functie van de draak in de geschiedenis van Wales, nl. als symbool van het verlangen naar onafhankelijkheid of van leiders die dit verlangen belichamen.

Lorenzen-Schmidt, Klaus-J. *Beleidigungen in Schleswig-Holsteinischen Städten im 16. Jahrhundert. Soziale Norm und soziale Kontrolle in Städtegesellschaften.* – Kieler Bl. z. Volksk. 10 (1978) p. 5–27.

Enkele gevallen van belediging (o.a. het uitschelden voor dief, hoerenzoon) uit zestiende-eeuwse archivalia van steden in Sleeswijk-Holstein. Zij geven inzicht in de opvattingen over de persoonlijke integriteit, waarin het begrip eer een centrale plaats inneemt, en indirect in de maatschappelijke verhoudingen: vooral bij de hoger geplaatsten weegt de aantasting van hun goede naam zwaar. De straffen op de beledigingen (o.a. geldboetes aan de stadskas, publieke verontschuldiging, verbanning), en m.n. de aanvaarding van deze straffen, dragen bij tot de instandhouding van de maatschappelijke orde.

Ludwig, Heinz. *Zur Handlungsstruktur von Comics und Märchen.* – Fabula 19 nr. 3–4 (1978) p. 262–286.

Het verloop van de handeling in strip en sprookje is nagenoeg gelijk. Een belangrijk verschil, samenhangend met het seriële karakter van de strip, is dat de stripheld niet naar eigen geluk streeft, maar anderen helpt en dat de strip anders dan het sprookje geen definitief happy-end kent.

Masi Hall, Jane. Zie: Journal of the Folklore Institute.

Matter, Max. *Gedanken zur ethnologischen Gemeindeforschung und zu den dafür notwendigen Datenerhebungsverfahren.* – Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 283–311.

Duitstalige volkskundigen die veldwerk doen, vermelden in hun studies zelden de tussenmenselijke en psychische problemen die zij daarbij ondervinden. Aan de invloed van deze ervaringen van de onderzoeker op de door hem verzamelde gegevens wordt in publicaties van Engelstalige antropologen en sociologen al sinds het eind van de jaren '60 aandacht besteed. Aan de hand van deze literatuur bespreekt de auteur vooral het probleem van de angst bij zowel de onderzoeker als de onderzochten, en de gevolgen daarvan. Hij pleit voor nauwe samenwerking tussen de volkskunde en o.a. de psychologie en de sociologie, en voor het gebruik van verschillende technieken bij hetzelfde onderzoek.

Matter, Max. Zie: *Das Leben Jugendlicher in einer kleinen Gemeinde.*

McWilliams, Perry. *The Alamo story: from fact to fable.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 3 (1978) p. 221–233.

Historisch onderzoek toont aan dat de verhalen over de vrijwillige en heroïsche dood in 1836 van de verdedigers van de Alamo (o.a. Davy Crockett) niet met de feiten in overeenstemming zijn. De auteur stelt voor de verhalen te verklaren als voortkomend uit de behoefte hun dood te zien als een offer en daardoor zinvol en begrijpelijk te maken.

Mieder, Wolfgang. *Bibliographischer Abriss zur bildlichen Darstellung von Sprichwörtern und Redensarten.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 229–239.

Bibliografie van studies over het beeldmateriaal waarop spreekwoorden en gezegden worden afgebeeld.

Mieder, Wolfgang. *The use of proverbs in psychological testing.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 1 (1978) p. 45–55.

Psychologen die aan de hand van iemands interpretatie van een spreekwoord trachten te bepalen of hij schizofreen is houden er te weinig rekening mee dat een spreekwoord verschillende betekenissen kan hebben, afhankelijk van de context en de functie. De reacties van psychisch gezonde mensen op een spreekwoord in een persoonlijkheidstest, waarin zij ook de context aangeven, vormen een interessante bron voor volkskundigen. De auteur geeft een lijst van psychologische publicaties waarin gewerkt wordt met spreekwoorden.

Milspaw, Yvonne J. *Witchcraft in Appalachia: protection for the poor.* – Indiana Folklore 11 nr. 1 (1978) p. 71–86.

Uit enkele verhalen blijkt dat sociaal zwakke mensen bewust de rol van tovenaars vervullen om enig respect bij hun omgeving af te dwingen.

Mössmer, Anton. *'Der unschuldigen Kindlein Grab'. Ein Beitrag zur Geschichte der Kinderbegräbnisstätten in Altbaiern.* – Volkskunst 1 nr. 4 (1978) p. 234–239; 7 ill.

Uit herinneringen, archiefmateriaal (o.a. topografische kaarten) uit de zeventiende tot en met negentiende eeuw en waarnemingen op kerkhoven blijkt dat in Beieren ongedoopte kinderen begraven werden op een klein afzonderlijk ommuurd deel van het kerkhof. Ook kregen zij geen kerkelijke begrafenis. Sinds 1972 is deze wel toegestaan.

Mohrmann, Ruth-E. *Handwerk und Obrigkeit. Beobachtungen zur 'Gewerbefreiheit' in Schleswig-Holstein nach 1615.* – Kieler Bl. z. Volksk. 10 (1978) p. 29–48.

De instelling van de vrijheid van beroep en de opheffing van de statuten van de gilden in 1615 in Sleeswijk-Holstein, zowel door koning Christiaan IV als door hertog Johann Adolf, bracht met zich mee dat het overleggen van een meesterstuk niet meer nodig was. Verondersteld mag worden dat nu tevens de gebruikelijke kostbare en verscheidene dagen durende maaltijd die de aspirant zijn toekomstige gildebroeders moest aanbieden niet meer gehouden werd of een ander karakter kreeg; de bronnen geven hierover echter geen uitsluit. Wel bevatten zij gegevens over de sociale, economische en politieke

gevolgen van de besluiten van 1615. In haar artikel gaat de auteur verder alleen op deze aspecten in.

Mullen, Patrick B. *The folk idea of unlimited good in American buried treasure legends.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 3 (1978) p. 209–220.

De auteur onderzoekt elf schatsagen die hij in 1967 en 1971 verzamelde bij vissers aan de kust van Texas, en die hij representatief acht voor alle Amerikaanse verhalen over verborgen schatten. De verhalen weerspiegelen het Amerikaanse besef dat er altijd een kans is op plotselinge rijkdom; maar ook dat het verwerven van rijkdom zonder inspanning moreel niet aanvaardbaar is.

Musiat, Siegmund. *Institutionelle Eheanbahnung unter den Sorben.* – Lëttopis, Reihe C, 21 (1978) p. 3 – 26.

Een bron om de sociologie van de partnerkeuze te bestuderen is de kennismakings-advertentie. De auteur richt zich alleen op het Sorbische bevolkingsdeel van Bautzen (Lausitz), dat via Sorbische kranten in de periode van 1868 tot 1959 advertenties plaatste. In tabellen zet hij de sociale klasse en de eigenschappen die in de advertentie vermeld worden, naast elkaar; hij vergelijkt het geloof en de verhouding mannen-vrouwen. Aanvankelijk adverteren alleen mannen; met de opkomst van het socialisme komen er meer vrouwen bij; het facisme verbiedt een Sorbische krant hetgeen van invloed is op het beeld van deze vorm van kennismaking; na de Tweede Wereldoorlog adverteren er meer vrouwen dan mannen en is de boerenstand in de meerderheid. Na 1959 werden er geen advertenties meer geplaatst.

Nawka, Blasius. *Zum Eingliederungsprozess umgesetzter Grosspartwitzer in die lokale Gemeinschaft am neuen Wohnort.* – Lëttopis Reihe C 21 (1978) p. 62–71.

Uitkomsten van de enquêtering van de voormalige bewoners van Grosspartwitz, een dorp in Lausitz, dat in 1969/1970 ontruimd werd ten behoeve van de bruinkoolwinning. Het merendeel van de bewoners vestigde zich in Altstadt, anderen in Laubusch en Neustadt. Er werd gevraagd naar de werksituatie in de oude en nieuwe toestand, wooncultuur en woonwijze, de contacten met collega's in de nieuwe werksituatie, factoren die het leven positief en negatief beïnvloedden, naar de nog bestaande contacten met hun vroegere dorpsgenoten, en naar de bevrediging van de geestelijk-culturele behoeften van toen en nu. Er zijn in totaal 71 personen (37 huishoudens) ondervraagd in de periode van 1975 tot 1977. Deze studie wordt beschouwd als een bijdrage in de Gegenwartsvolkskunde.

Niermeyer, M. *De hongerdoek: oud en nieuw symbool van de vastentijd.* – Antiek 13 nr. 8 (1979) p. 532–542; 9 ill.

Oorsprong, ontwikkeling, gebruik en regionaal voorkomen van de honger- of vastendoek (doek die oorspronkelijk in de vastentijd voor het kerkaltaar hing, omdat de mens in die tijd onwaardig geacht werd de religieuze handelingen te aanschouwen).

Nota, H.P.J. *Hallehuizen in de Lopikerwaard.* – Historische Kring IJsselstein nr. 9 (1978) p. 10–24; 12 ill., 7 tek., 5 plattegronden.

Na enkele opmerkingen over de verschillende typen boerenhuizen in Nederland en over de mogelijke ouderdom van de bouw van hallehuizen beschrijft de auteur aan de hand van plattegronden en foto's enkele varianten (o.a. T- en L-vormig) van dit type boerenhuis in de Lopikerwaard.

Oring, Elliott. *Transmission and degeneration.* – Fabula 19 nr. 3–4 (1978) p. 193–210.

Oring beschrijft enkele experimenten met het doorvertellen van moppen, vergelijkt ze met het natuurlijke overdrachtproces en wijst op het belang ervan voor het bepalen van de factoren die de overdracht beïnvloeden. Bij deze experimenten wordt vaak ten onrechte iedere afwijking van het origineel als een degeneratie beschouwd. De verandering kan immers ook een verbetering inhouden of de creatie van een nieuwe versie met een eigen waarde.

Pocius, Gerald L. *Frank Williams, Newfoundland joke-teller; part 4: the social and psychological aspects of Frank's performances and the content of his notebooks.* Lore and language 2 nr. 9 (1978) p. 6–25.

Pocius behandelt de sociale positie van de verteller, de sociale en psychologische functie van het vertellen en geeft de inhoud van twee notitieboekjes van de verteller weer.

Poulsen, Richard G. *The ghost ship: a legend among airline personnel.* – Indiana Folklore 11 nr. 1 (1978) p. 63–70.

Onder het luchtvaartpersoneel circuleert het verhaal over een verongelukt vliegtuig dat na reparatie weer in gebruik is genomen en waar sindsdien waarschuwend geluiden en verschijnselen worden waargenomen. Het verhaal vervult voor het personeel een drietal functies: het voldoet aan de behoefte aan (bovennatuurlijke) bescherming; het biedt door de bezorgdheid om het welzijn van de mensen een zeker tegenwicht tegen de strikt zakelijke sfeer van het bedrijf en doordat het verhaal telkens over een bepaalde maatschappij verteld wordt wekt het bij vertellers en toehoorders een gevoel van veiligheid op.

Quik, C. Zie: **Keijser, Marja.**

Rietveld, Ad. *Houten kruiwagens en hun gebruik.* – Bijdr. en meded. v. h. Ned. Openluchtmuseum 41 nr. 1 (1978) p. 21–27; 5 ill.

Over de vervaardiging en het gebruik van verschillende typen kruiwagens op grond van gesprekken met een Wageningse kruiwagenmaker met enkele opmerkingen aan het slot over het gebruik van de kruiwagen bij volksspelen op koninginndag (kruiwagenrennen, ringsteken met de kruiwagen).

Rudolph, Ebermut. *Cui bono? Anmerkungen zum Streit um die sog. 'parapsychologische Volkskunde'.* – Zs. f. Volksk. 72 nr. 1 (1976) p. 74–80.

Rudolph verdedigt de belangstelling van volkskundigen voor de parapsychologie

tegen de kritiek van Assion en Wimmer. (Zie onder Assion en Wimmer in deze rubriek).

Rudolph, Wolfgang. *Maritime und urbane Elemente in der Kultur der kaschubischen Küstendörfer um 1900.* – Lëtöpis, Reihe C, 21 (1978) p. 85–102.

Tot het midden van de negentiende eeuw woonde langs de kust ten westen van Gdansk een arme vissersbevolking met een eigen cultuur waarop de gemeenschappelijke arbeid en de ruilhandel met de boeren in het achterland zijn stempel drukte. De oplevende Oostzeevaart in de jaren vijftig en zestig bracht daarin een revolutionaire verandering, doordat de vissers als zeelui werden aangetrokken door de grote koopvaardij, de marine en de kustvaart. De overschakeling op een geldeconomie, het vormen van kapitaal, het opheffen van de taalbarrière en de blikverruiming van de mannelijke bevolking had onmiddellijke gevolgen voor de wooncultuur, de kleding en de voeding, waarbij meegebrachte souvenirs, vaak dezelfde als in onze cultuur voorkomen, de meest in het oog lopende rol speelden. Voorbeeld voor de nieuwe cultuur waren de handelaren en beamtben in de kleine stadjes langs de kust, niet de grote kooplieden, en ook niet de bewoners in het binnenland waarvan de kustbevolking was afgesneden. Daarin kwam pas verandering toen omstreeks 1900 de verbindingen met het achterland verbeterd werden en een badcultuur ontstond. Voor het eerst gingen de vrouwen nu ook een rol spelen in de cultuurvernieuwing door hun contact met de badgasten. Een verdere gelijkenschakeling met de Poolse cultuur in het binnenland voltrok zich na de eerste wereldoorlog. Rudolph geeft deze ontwikkeling als een voorbeeld van een innovatieproces dat voor andere kustgebieden als vergelijking kan dienen.

Saaltink, H.W. *Eten in het Hoornse verleden.* – Jaarboekje Oud-Andijk, Oud-Hoorn, Oud-Medemblik 2 [1979] p. 28–35.

Belangrijke bronnen voor de bestudering van de eetgewoontes in het verleden zijn o.a. de voorschriften voor de voeding van bewoners van gast- en weeshuizen en van soldaten en scheepsbemanningen. Saaltink onderzoekt de schaftlijsten uit 1686–'87, 1700, 1744 en 1781 van twee weeshuizen in Hoorn. Hij constateert dat de voeding in de beide weeshuizen nauwelijks verandert in deze periode. De middagmaaltijden bestonden voornamelijk uit rapen, wortelen, peulvruchten, rijst of gort; de avondmaaltijden uit brood of pap. Vlees of vis werd twee of drie maal in de week gegeten; bladgroente en fruit ontbraken nagenoeg. Saaltink veronderstelt dat deze gegevens over het voedsel van de Hoornse wezen golden voor de voeding van de gehele niet-rijke bevolking in Hoorn in de zeventiende en achttiende eeuw.

Santino, Jack. *'Flew the ocean in a plane': an investigation of airline occupational narrative.* – Journal of the Folklore Institute 15 nr. 3 (1978) p. 189–208.

In de verhalen, die de auteur in 1977 verzamelde bij luchtvaartpersoneel in de Verenigde Staten, over het kordate optreden van enkele stewardessen en over de practical jokes van bepaalde piloten worden de gebruikelijke rollen in het vliegtuig dikwijls tijdelijk omgekeerd: de stewardess stelt zich teweer tegen het opdringerige gedrag van passagiers of piloten, die zij anders van dienst moet zijn, of de piloot gedraagt zich niet verantwoordelijk (loopt bv. voor de vlucht opzichtig rond met een boek 'Hoe moet ik een vliegtuig besturen').

Sauermann, Dietmar. *Das Dreikönigssingen in Westfalen.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 264–283, 1 krt.

Overzicht van de veranderingen in het driekoningenlopen met de ster in Westfalen sinds de oudste berichten daarover uit het midden van de vijftiende eeuw, waarbij vooral gelet wordt op de veranderingen die optreden in de sociale functie van het gebruik en daarmee samenhangend in de bevolkingsgroepen die erbij betrokken zijn.

Scharfe, Martin. *Protestantismus und Industrialisierung im Königreich Württemberg.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 149–162.

Eén keer in de twee tot vijf jaar moesten de predikanten uit Württemberg verslag uitbrengen van hun bevindingen in hun gemeente aan het nationale kerkarchief. Bestudering van 320 van deze verslagen uit zeventien plaatsen, geschreven vanaf 1860 tot in het begin van de twintigste eeuw, wijst uit dat de visie van de geestelijken op de nieuwe klasse van de fabrieksarbeider gebaseerd was op verouderde normen.

Schilling, Heinz. Zie: *Aspekte der Freizeit.*

Schilstra, J.J. *Ruiters op taai- en speculaasvormen.* – Antiek 13 nr. 5 (1978) p. 357–370; 36 ill.

Historisch overzicht van de voorstellingen van heiligen, vorsten en burgers op verschillende soorten rijdieren op zeventiende- en achttiende-eeuwse koekplanken.

Schipper- van Lottum, M.G.A. *Merklappen.* – Oud-Nieuws (Vrienden van Antiek) 11 nr. 5 (1978) p. 348–360; 10 ill.

Ongedocumenteerde opmerkingen over het borduren, het merken van kleding en linnengoed vanaf de zestiende eeuw en het ontstaan van oefendoeken (o.a. merk- en letterlappen), de herkomst van patronen en hun verspreiding, vooral door patroonboekjes, de geschiedenis van het onderwijs in borduren, de soorten stof en garen gebruikt voor de doeken en enkele veel voorkomende motieven.

Schmidt, Leopold. *Volksbrauch in der Karikatur.* – Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österr. Akad. d. Wissensch. 114 nr. 16 (1977) p. 321–344; 16 ill. – Ook verschenen als *Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkskunde* 5.

Een groot aantal voorbeelden met een naar verhouding klein aantal illustraties van caricaturen uit de dagbladders waarvoor op een of andere wijze gebruik is gemaakt van traditionele gebruiken en gewoonten. Aangezien het gebruik voor een caricatuur algemene bekendheid met het verschijnsel vooronderstelt, kan het in principe als bron voor de kennis van de verspreiding daarvan dienen.

Schmitt, Heinz. *Stuttgarter Stadtteilstelle. Über neue Formen groszstädtischer Geselligkeit.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 9–19; 6 ill.

Stuttgart, dat tot voor kort weinig openbare feesten kende, heeft de laatste tijd naast een voor stad en omgeving georganiseerde 'Schwäbischen Sonntag', talrijke straatfeesten die zich binnen de stadsdelen afspelen. Nagegaan wordt wie deze nieuwe feesten

organiseren, welke motieven men ervoor aanvoert, wanneer, waar en hoe de feesten vorm krijgen en welke naam eraan gegeven wordt. Schmitt acht het mogelijk dat de straatfeesten het ontstaan van een grotere emotionele betrokkenheid van de bewoners met hun stadsdeel tot stand kunnen brengen.

Schöck, Gustav. *Das Heimatbuch – Ortschronik und Integrationsmittel? Anmerkungen zum Geschichts- und Gesellschaftsbild in Heimatbüchern.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 87–94.

Schöck analyseert motieven, functies, inhoud enz. die ten grondslag liggen aan 52 historische plaatsbeschrijvingen, vnl. uit Württemberg, die tussen 1970 en 1975 verschenen zijn. De helft ervan bleek – kennelijk uit behoefte aan representatie van de gemeenten – uitgegeven te zijn op initiatief van het gemeentebestuur naar aanleiding van een jubileum van de plaats; de vaak zeer belangrijke inbreng van de burgemeester bij de totstandkoming van de uitgave doet echter ook een verborgen functie ervan vermoeden, namelijk die van persoonlijk prestigeobject van de burgemeester. De overige monografieën zijn meestal uit historische belangstelling van de schrijver zelf ontstaan. Hoewel deze boeken volgens de inleiding veelal de functie zouden moeten hebben, de integratie van nieuwkomers in de gemeenten te helpen bevorderen, blijkt de belangrijkste informatie, namelijk over verenigingen, jeugd- en bejaardenwerk, woningsituatie e.d., nog al eens te ontbreken. De geschiedschrijving in deze boeken kan bovendien overwegend a-historisch genoemd worden, omdat de plaatselijke historische gebeurtenissen meestal meegedeeld worden als geïsoleerde feiten zonder enige relatie met het nationale gebeuren of de economische en sociale omstandigheden.

Schot BWzn., J. *Iets over de visserij op de Zeeuwse stromen en de daarmee verbonden sloopstypes, in het bijzonder rondom Schouwen-Duiveland.* – Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland) 3 (1978) p. 25–32; 5 afb.

Oude methoden om schelpdieren, voornamelijk mosselen, te vangen. Enkele sloopstypes die daarvoor gebruikt werden.

Schramm, Albert. *Eduard Spranger und die Volkskunde.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 221–228.

Volgens Spranger kan de volkskunde zich alleen tot een volwaardige wetenschap ontwikkelen als ze de volksmoraal tot uitgangspunt van al haar onderzoek maakt. Zeden en gebruiken, volksrecht, volkstaal en volkskunst zijn alle gegroeid uit de vroeger heersende moraal, die bepaald was door een transcendent-christelijk gefundeerde wereldbeschouwing, een in standen gelede maatschappij-ordening en een overwegend agrarische economie. In de huidige maatschappij die gekenmerkt wordt door vergaande secularisatie, industrialisatie, democratisering, massaproductie e.d., is er behoefte aan nieuwe gemeenschappelijke gedragsregels in allerlei levensaangelegenheden. De volkskunde moet de concrete mogelijkheden aanwijzen voor de verwezenlijking van een nieuwe volksmoraal, waarvoor het nog levend, "regulerend geweten" de bron is.

Sievers, Kai Detlev. *Genossenschaftliches Bauen und Wohnen in der wilhelminischen Zeit. Der "Ellerbeker Arbeiterbauverein" – eine sozialpolitische Massnahme des Bürgertums.* – Kieler Bl. z. Volksk. 10 (1978) p. 83–131; 17 tek. en plattegronden; 4 ill.

De auteur stelt dat in de volkskunde ten onrechte bijna uitsluitend aandacht is

geschonken aan het boerenhuis van de voor-industriële periode en te weinig aan de huizen en woonomstandigheden van de arbeiders in de steden in de tweede helft van de negentiende eeuw. In dit artikel beschrijft hij de opkomst van woningbouwverenigingen in deze tijd in Duitsland die het de arbeiders mogelijk moesten maken goedkope huizen te huren of te kopen, en gaat daarbij in het bijzonder in op de geschiedenis van een van deze verenigingen in de omgeving van Kiel. Opvattingen over bv. de wenselijke indeling van de huizen komen in het artikel alleen terloops ter sprake.

Simpson, Jacqueline. *Fifty British dragon tales: an analysis.* – Folklore 89 nr. 1 (1978) p. 79–93.

Bij vijftig Engelse verhalen over draken noemt de auteur de belangrijkste motieven (o.a. activiteiten en kenmerken van de draak, de identiteit van de held, de wijze van doden van de draak), wijst ze op de invloed van motieven uit andere typen verhalen en op gelijksoortige verhalen, bespreekt ze enkele theorieën die verhalen met draken willen verklaren, en geeft ze de tijd van ontstaan (veertiende–vijftiende eeuw) en de functie van deze verhalen aan (o.a. legitimatie: landbezit als beloning voor het doden van een draak door een voorouder). Van de verhalen zelf geeft ze een korte samenvatting met opgave van de plaats van herkomst en de bron.

Smit, E.W. *'De nieuwe visscherij' te Zierikzee 1818–1835.* Een weinig succesvol negentiende-eeuws initiatief. – Kroniek van het land van de zeemeermin (Schouwen-Duiveland) 3 (1978) p. 33–58; 5 afb.

Om het verval van de Zierikzeese visserij te keren werd in 1818 via de gemeenteraad een plan voor vernieuwing van de vissersvloot ten uitvoer gebracht. Besproken worden achtereenvolgens: de organisatie van 'De nieuwe visscherij', de bouw van de schepen, de bemanning, de sociale zorg, de mondvoorraad, visserijmethoden en de uiteindelijke mislukking van het project.

Smith, Georgina. *Literary sources and folklore studies in the nineteenth century: a re-assessment of armchair scholarship.* – Lore and language 2 nr. 9 (1978) p. 26–42.

Het is gebruikelijk om op de negentiende-eeuwse geleerden neer te zien, omdat ze studeerkamergeleerden waren. Georgina Smith meent dat het tijd is voor een eerherstel. Aan de hand van voorbeelden uit de vroege geschiedenis van de Engelse volkskunde laat ze zien hoe zich uit hun (vanuit de huidige opvattingen gezien) eenzijdige aandacht voor geschreven en gedrukte bronnen niet alleen een zeer verfijnde tekstcritiek ontwikkelde, maar hoe hun aanvankelijk nog ongerichte belangstelling leidde tot het formuleren van hypothesen. Tenslotte werd dit de grondslag voor een bredere en meer systematische aanpak.

Snoep, D.P. *De vieringen van de Unie van Utrecht, 1579–1929.* – Jb. Oud-Utrecht 1978 p. 192–213.

Overzicht van de feestelijkheden in Utrecht in 1779, 1828, 1879 en 1929 bij de herdenking van het stichten van de Unie van Utrecht in 1579.

Spil, A.C. *Uit de rijke historie van de beschuit.* – De klok 1978 nr. 2 p. 9–10, 1978 nr. 3 p. 5–6, 1979 nr. 1 p. 7–8; 5 ill.

Korte schets van de geschiedenis van de beschuit. Aandacht wordt besteed aan het verpakken in beschuittonnen vroeger, oude beschuitrecepten, beschuiddoppen en het snijden van beschuit.

Spindler, George D. en Louise S. Spindler. *Die Vermittlung von kulturellen Werten und spezifischen Anpassungsmechanismen in einem Dorf mit zunehmend städtischem Gepräge. Ein vorläufiger Arbeitsbericht.* – Rhein. Jb. f. Volksk. 22 nr. 2 (1978) p. 85–96; 4 tek.

In 1968 en 1977 deden twee Amerikaanse antropologen onderzoek naar de houding van met name scholieren tegenover het leven op het platteland en in de stad, en de invloed van de school op deze houding, in een dorp in de omgeving van Stuttgart. Zij namen deel aan het schoolleven en verzamelden o.a. de reacties op een serie tekeningen die telkens een aspect (o.a. wonen, werken) van de landelijke en stedelijke levensstijl lieten zien. Uit het onderzoek van 1968 kwam een identificatie met een geïdealiseerd beeld van het leven in een dorp ('frisse lucht', 'aardige mensen') naar voren, en tegelijk een voorkeur voor bv. het werken in een fabriek en het wonen in een modern huis. Ondanks veranderingen in het leerplan en een toenemende verstedelijking tonen de voorlopige resultaten van het onderzoek van 1977 nagenoeg hetzelfde beeld.

Stahl, August. *Comics und Mythenkritik.* – Fabula 19 nr. 3–4 (1978) p. 241–251.

Op strip en mythe wordt vaak dezelfde kritiek geleverd: beide geven een vals beeld van de werkelijkheid, ze herhalen telkens dezelfde thema's en hun inhoud is gevaarlijk o.a. door de mateloze verering van held en prestatie. Stahl ziet de strip evenals b.v. de sport als een uiting van de moderne prestatie-maatschappij. Wil men die veranderen dan moet men niet bij de strip beginnen. Een belangrijk verschil tussen stripheld en mythenheld is dat de stripheld geen leed kent en onoverwinnelijk is. Hij is de projectie van de opvatting dat leed zinloos is en van de wens dat instanties en instellingen er voor moeten zorgen dat het individu niet met leed geconfronteerd wordt.

Stahl, Sandra K.D. Zie: Journal of the Folklore Institute.

Stalpaert, H. *De devotieprent van Sint-Anthonius-abt te Brugge.* – Volkskundig jaarboek 't Beertje 2 (1976–1978) p. 131–150; 3 ill.

Een nauwkeurige beschrijving van de devotieprent en de attributen van de heilige; de evolutie van de volksdevotie van St. Anthonius met bijzondere aandacht voor het St. Anthoniusvuur, het varken, de relikwieën, de schrijn die op de devotieprent is afgebeeld, en de broederschap, met uitvoerige bibliografische gegevens.

Stille, Eva. *Bilder und Schmuck aus menschlichem Haar.* – Volkskunst 1 nr. 4 (1978) p. 225–233; 10 ill.

Vanaf het einde van de achttiende tot in de twintigste eeuw werden vooral als aandenken aan levende en overleden gezins- en familieleden diverse voorwerpen (o.a. armbanden, horlogekettingen, ingelijste bloemstukken) gemaakt van het haar van de betrokken personen.

Thijs, A. *De industriële archeologie en de volkskunde.* – Oostvlaamse Zanten 54 nr. 1 (1979) p. 17–27.

De industriële archeologie is de sector van de geschiedenis van de materiële cultuur (waartoe de auteur ook o.a. de huisvesting, de kleding en de levensstandaard wil rekenen) die zich vooral bezighoudt met de gemechaniseerde productie in de fabrieken. Zij onderzoekt niet alleen de materiële overblijfselen (m.n. bedrijfsgebouwen en machines) maar maakt ook gebruik van afbeeldingen, en schriftelijke en mondelinge bronnen. De industriële archeologie zal de volkskunde kunnen helpen bij het verklaren van het ontstaan of verdwijnen van tradities als gevolg van de industrialisering; van haar kant zal de volkskunde de traditionele elementen in bv. de fabrieksbouw of de vormgeving van industriële producten kunnen bepalen.

Tolksdorf, Ulrich. *Essen und Trinken in alter und neuer Heimat.* – Jb. f. Ostdeutsche Volksk. 21 (1978) p. 341–364.

Tolksdorf heeft op grond van gegevens van ca. 800 Oost- en Westpruisische informanten die nu in de Bondsrepubliek wonen onderzocht in hoeverre deze aan traditionele, regionale gerechten vasthouden. Hij constateert dat met name de gerechten die men gasten voorzet voor de vluchtelingen een middel zijn om zich met de vroegere eigen cultuur te identificeren en dat er in de gerechten die men alleen met het gezin eet, gemakkelijker vreemde elementen opgenomen worden. Verbazingwekkend constant blijft de smaak van het voedsel, die door de kruiden bewerkstelligd wordt.

Top, S. *Heemkunde en volkskunde: twee evenwaardige cultuurindicatoren?* Wetenschappelijke tijdingen 37 nr. 3 (1978) kol. 149–160.

Top bespreekt het verschil in werkwijze tussen de heemkunde en de volkskunde. Terwijl de volkskunde haar object op een wetenschappelijke wijze benadert, houdt de heemkunde zich volgens Top op een meer amateuristische wijze bezig met hetzelfde object.

Tostmann, Gesine. *Der Blaudruck in Österreich.* – Volkskunst 2 nr. 1 (1979) p. 26–32; 8 ill.

De met witte motieven beschilderde blauwe katoenen stof die in Oostenrijk vroeger alleen door de arme plattelandsbevolking, voornamelijk in de vrouwenkleding, gebruikt werd, beleeft een herwaardering. Deze ontwikkeling hangt samen met de Oostenrijkse tendens de klederdrachten te cultiveren en met de internationale trend van de Country Look.

Tränkle, Margret und Roland Narr. *Unser Dorf soll schöner werden.* – Zs. f. Volksk. 72 (1976), 201–230.

In Duitsland worden sinds 1961 regelmatig wedstrijden tussen dorpen van minder dan 3000 inwoners gehouden, waarin de dorpen vergeleken worden op hun sociale en culturele activiteiten en op hun uiterlijke verzorging. Officieel is het doel op deze wijze de gemeenschapszin te versterken en het dorp aantrekkelijker te maken voor de bewoners, het zakenleven en de toeristen. Ogenscheinlijk is dit doel in strijd met de van overheidswege nagestreefde schaalvergroting op administratief gebied, waarin het (kleine) dorp juist steeds meer van zijn onafhankelijkheid moet prijsgeven. Narr gaat na,

aan de hand van officiële uitspraken, hoe die tegenstelling verklaard moet worden. Hij stelt vast dat het (verzwegen) politieke doel van deze wedstrijden is om de burgers door middel van democratische activiteiten vertrouwd te maken met doelstellingen die volgzzaamheid, gelijkschakeling en samenwerking vragen. Dat blijkt ook uit de maatstaven die bij de beoordeling worden aangelegd. Ongemerkt worden de burgers afgericht op deugden als ordelijkheid, netheid en aangepastheid en wordt druk uitgeoefend op de enkeling die uit de pas loopt. Margret Tränkle gaat vervolgens na welke esthetische maatstaven bij de beoordeling worden aangelegd. Ze komt tot de slotsom dat onder de vlag van het bewaren van de eigen identiteit van het dorp een grootscheepse egaliserende plaats heeft, die erop gericht is alles wat afwijkt te verwijderen en wat inbreuk maakt op de nagestreefde idylle te verdoezelen. Ook het in stand houden van tradities heeft vooral het karakter van een maskerade. Het gevolg is dat de activiteiten die door de wedstrijden aangemoedigd worden ongewild juist vervreemdend werken.

Verlinde, A.D. *Een veertiende-eeuwse wan uit Dalfsen, vergeleken met recente wannen* – Bijdr. en Med. v. Ned. Openluchtmuseum 40 nr. 2 (1977) p. 41–51; 12 ill.

De veertiende-eeuwse wan, opgegraven bij Dalfsen, verschilt van recente wannen door o.a. de lang-ovale i.p.v. breed-ovale vorm, en door een centrum met negen i.p.v. vier vakjes (zoals bij wannen uit Midden- en Noord-Nederland) of een vakje (zoals in Zuid-Nederland en België). De wannen met vier vakjes in het centrum werden in de negentiende en twintigste eeuw geïmporteerd uit Emsdetten en Ochtrup. Op grond van een bezoek ter plaatse beschrijft de auteur hoe in Emsdetten een wan gemaakt werd.

Viires, Ants. *Russian influence in East Baltic wheeled vehicles.* – Ethnologia Slavica 7 (1975[1977]) p. 49–63; 12 ill., 1 krt.

Beschrijving van verschillende typen boerenwagens die in het westen van Rusland, met Letland als uitstralingshaard, voorkomen. Viires probeert de vroegere verspreiding van enkele typen af te leiden uit de verschillende benamingen van de langwagens of langeboom (balk die voor- en achterwiel met elkaar verbindt), waarvan een kaart wordt bijgevoegd. De laatste twee-, driehonderd jaar is er in de Baltische provincies een toenemende invloed uit Rusland waar te nemen op de wagenconstructie.

Walle, Alf. H. *Getting picked up without being put down: jokes and the bar rush.* – Journal of the folklore Institute 13, nr. 2 (1976) p. 201–217.

In een bar waar men tevens seksuele contacten kan aanknopen functioneren het vertellen van verschillende soorten grappen (algemene, meer actuele en seksuele) als middel om elkaars bereidheid hiertoe te weten te komen.

Waterschoot, W. *Hieroglyphica te Gent in 1584.* – Versl. en Meded. v. d. Kon. Ac. v. Nederlandse Taal- en Letterkunde, nieuwe reeks 1978 nr. 1 p. 47–85; 4 ill.

Voor de intocht van Alexander Farnese in Gent in 1584, die echter niet doorging, werden o.a. twee obeliskken, symbolen van eeuwigheidsduur, opgericht, met daarop humanistische hiërogliefen. De auteur geeft een mogelijke vertaling van deze tekens. Obeliskken waren in de zestiende eeuw een veelgebruikt attribuut bij inkomsten van vorsten, wanneer men hun macht als onaantastbaar en tijdeloos wenste voor te stellen.

Wells, Richard. *The Old English riddles and their ornithological content.* – Lore and language 2 nr. 9 (1978) p. 57–67.

Vierennegentig raadsels uit de angelsaksische Codex Exoniensis of Exeter boek uit de achtste of negende eeuw. Daarvan gaan er zeventien over vogels. De schrijver analyseert die en stelt vast dat de raadsels een unieke informatie geven over de materiële en geestelijke cultuur van hun tijd en in dit speciale geval over de vogels.

Weyns, Jozef. Zie: Gerits, J.

Widdowson, J.D.A. *Oral history and tradition in an urban setting.* – Lore and language 2 nr. 9 (1978) p. 43–56.

Er wordt wel eens getwijfeld aan de waarde van de mondelinge overlevering. Zelfs schriftelijke gegevens hebben hun onjuistheden en ook het gebruik van tape en video zal misschien niet altijd de gewenste objectiviteit kunnen geven of later niet juist geïnterpreteerd kunnen worden. Toch is alle informatie uit vroeger tijden belangrijk. Om aan te geven met welke informatie in het bijzonder de onderzoeker van nu de historicus van straks van dienst kan zijn geeft Widdowson een aantal voorbeelden van mondelinge gegevens uit de vijf categorieën waarin die aan het Centre for English Cultural Tradition and Language van de universiteit van Sheffield zijn ingedeeld: taal; geloof en gebruik; verhalen; muziek, dans en toneel; technieken en ambachten.

Wiegelmann, Günter. *Das Archivmaterial der generellen volkskundlichen Umfragen in Deutschland.* – Rhein.-westf. Zs. f. Volksk. 24 (1978) p. 299–314.

Een systematisch geordend overzicht van de vragen over volkskundige onderwerpen, gesteld door Mannhardt (1865) en op de vragenlijsten van de Duitse Volkskunde-atlas (1930–1935, 1965–1970) en de Duitse Taalatlas (1879–1887), met een overzicht van de publicaties waarin volkskunde-kaarten van het gehele Duitse gebied zijn opgenomen op grond van deze gegevens.

Wiegelmann, Günter. *Novationsphasen der ländlichen Sachkultur Nordwestdeutschlands seit 1500.* – Zs. f. Volksk. 72 (1976) p. 177–200.

Wiegelmann pleit voor een exact onderzoek, op grond van statistische gegevens, naar de schommelingen in de materiële welvaart sinds het begin van de zestiende eeuw. Als voorbeeld heeft hij met behulp van reeds gepubliceerde documentaties grafieken getekend van de tussen ongeveer 1600 en 1900 gebouwde huizen en het in diezelfde periode vervaardigde aardewerk en meubilair, voorzover dat uit de aangebrachte inschriften is te dateren, op het platteland in verschillende streken van Noord-Duitsland. De grafieken vertonen een opmerkelijke overeenkomst met die van de prijzen van de belangrijkste agrarische producten: de aanschaf van nieuwe goederen stijgt omstreeks 1550, 1760–70 en 1840–50, met daartussen twee secundaire stijgingen omstreeks 1680 en 1730. De stijging is het eerst waar te nemen bij de minder kostbare goederen. De theorie dat in deze perioden de lagere sociale groepen de cultuur van de hogere overnemen blijkt niet altijd op te gaan. Opmerkelijk is ook dat dicht bij de stad vaak langer wordt vastgehouden aan de eigen landelijke cultuur, iets wat men tot nu toe tekenend achtte voor relictgebieden.

Wilms., Rudolf. *Nachtrag zum Thema 'Wetzrillen'.* – Pfälzer Heimat 29 nr. 4 (1978) p. 150–153; 4 ill.

De oudste gleuven in de muren van o.a. kerken zijn waarschijnlijk sporen van rechtshandelingen. De wat grovere gleuven zijn mogelijk een gevolg van het schrappen van steengruis dat gebruikt werd als geneesmiddel. De ovale en ronde gaten kunnen ontstaan zijn door het wrijven met een houten voorwerp tegen de muur om vuur te maken. Op deze wijze zou in katholieke gebieden tot in de achttiende eeuw het paasvuur zijn aangestoken.

Wimmer, Wolf. *Parapsychologie, Aberglaube und Verbrechen.* – Zs. f. Volkskunde 71 nr. 2 (1975) p. 181–201.

De auteur toont aan dat allerlei vormen van bijgeloof in stand worden gehouden door de erkenning daarvan door de wetenschap van de parapsychologie. Anders dan Assion (zie elders in dit nummer) meent hij dat de toename van het bijgeloof juist samenvalt met een tijd van economische vooruitgang.

Wunder, Gerd. *Wandel der Vornamen. Namengebung als Ausdruck von Denkweise und Gesinnung.* – Forschungen und Berichte zur Volkskunde in Baden-Württemberg 3 (1974–1977) p. 189–195.

In de geschiedenis van de voornamen, die in het kort vanaf de Karolingische tijd tot heden geschetst wordt, wijst het plotseling veelvuldig optreden van een bepaald type nieuwe namen op een nieuwe denkwijze van de ouders, die op haar beurt weer op een nieuwe tijdsstroming duidt. Zo bracht bijvoorbeeld het calvinisme de overgang van namen van heiligen (Jacobus, Johannis) op namen uit het Oude Testament (Abraham, David). Daarna treedt het diep gewortelde gebruik om kinderen naar hun voorouders te vernoemen weer in werking; dan heeft het vasthouden aan de nieuwe namen zijn vernieuwende betekenis verloren.

Zon, A. van. *De Vlijmense hopteelt door de eeuwen heen.* – Met gansen trou 28 nr. 11 (1978) p. 161–167; 2 ill.

Beschrijving van de hopteelt en de feesten en gebruiken in verband met het werk.

Zsigmond, Gábor. *Einleitung.* – Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae 27 (1978), p 3–20.

De 27ste jaargang van het leidende Hongaarse volkskundige tijdschrift bevat een bloemlezing uit de tussen 1870 en 1910 in het eerste Hongaarse ethnologische tijdschrift (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn) verschenen artikelen. In totaal zijn 21 artikelen overgenomen (p. 21–386) die een beeld geven van de stand van het onderzoek in de genoemde periode in Hongarije. Zsigmond geeft daarbij in de inleiding een nadere toelichting.